Volume 87 Number 857 March 2005

БЪЛГАРСКИ
ЧЕРВЕН КРЪСТ

INTERNATIONAL REVIEW of the Red Cross

Международен обзор на Червения кръст

Обичайно международно хуманитарно право

INTERNATIONAL
REVIEW
of the Red Cross

Цел и обхват

Международният обзор на Червения кръст е периодично издание, което се издава от Международния Комитет на Червения кръст. Целта му е да насърчи разсъжденията върху хуманитарното право, политика и действия при въоръжен конфликт и други ситуации на колективно насилие. Това е едно специализирано списание по международно право, което се стреми да подпомогне придобиването на знания, критичния анализ и разитието на правото и да допринесе з предотвратяването на нарушаването на правилата, закрилящи основните права и ценностти. Обзпрът предлага форум за дискусия за съременните хуманитарни дейности, както и анализ на причините и характеристиките на конфликтите, за да дадат по-добра представа за хуманитарните проблеми, които те създават. Не на последно място, Обзорът информира своите читатели по въпроси, които вълнуват Международното движение на Червения кръст и на Червения полумесец и в частност за дейностите и политиките на МКЧК.

Международният комитет на Червения кръст

Международният комитет на Червения кръст (МКЧК) е безпристрастна, неутрална и независима организация, чиято изключително хуманитарна мисия е да закриля живота и достойнството на жертвите на война и на вътрешен конфликт, както и да им предоставят помощ. Той насочва и координира международните дейности по предоставяне на помощ, извършвани от движението в ситуации на конфликти. Той също има за цел да предотврати човешкото страдание чрез популяризиране и засилване на международното хуманитарно право и универсалните хуманитарни принципи. След основаването си през 1863 г., МКЧК стои в основата на възникването на Международното движение на Червения кръст и на Червения полумесец.

Членове на Комитета
Президент: Якоб Келленбергер
Вицепрезидент: Ан Петитпиер
Постоянен вицепрезидент: Жак Форстер

Жан Абт
Жан-Филип Асал
Кристин Беерли
Паоло Бернаскони
Ърнст А. Бругер
Сузи Брушвилер
Жан де Куртен
Поала Джилиани
Клод льоУлтр
Жак Морейон
Габриеле Нанчен
Ив Сандос
Даниел Тюрер
Оливер Водоз
Андре вон Моос

Главен редактор
Тони Пфанер
МКЧК

Редактционна колегия:
Ахмед Абу Ел-Уафа
Университет на Кайро, Египет

Даниел Бар-Тал
Университет на Тел Авив, Израел

Анете Бекер
Университет Париж X, Франция

Антонио Кансадо Тринидаде
Университет на Бразилиа, Бразилия

Марика Фален
Министерство на външните работи, Стокхолм, Швеция

Бернард Хайкел
Университет на Ню Йорк, САЩ

В. С. Мани
Юридически университет на Гуджарат, Гандинагар, Гуджарат, Индия

Харфрид Мюнклер
Хумболтски университет, Берлин, Германия

Мона Ришмави
Комисариат по правата на човека на ООН, Женева

Елизабет Салмон Гарате
Католически университет на Перу, Лима, Перу

Марко Сасоли
Женевски университет, Швейцария

Майкъл Н. Шмит
Европейски център за изследвания сигурността „Джордж Маршал", Гармиш Партенкирхен, Германия

Терънс Тейлър
Международен институт по стратегически изследвания, Лондон/ Вашингтон, Обединеното Кралство/ САЩ

Бахтияр Тузмухамедов
Дипломатическа академия, Москва, Руска федерация

Уен-ги Жу
Юридически факултет, Ренмински китайски университет, Пекин, Китай

Volume 87 Number 857 March 2005

INTERNATIONAL REVIEW of the Red Cross

ОБИЧАЙНО МЕЖДУНАРОДНО ХУМАНИТАРНО ПРАВО

Изследване за обичайното международно хуманитарно право: принос към разбирането и спазването на правните норми при въоръжен конфликт

Жан-Мари Хенкертс*

Жан-Мари Хенкертс е юридически съветник в Правната дирекция на Международния Комитет на Червения Кръст и ръководи проекта на МКЧК за обичайното международно хуманитарно право. Неотдавна излезе от печат дву-томно издание за обичайното международно хуманитарно право под редакцията на Жан-Мари Хенкертс и Луиз Досвалд-Бек, публикувано от издателство Cambridge University Press.

Преводът на български език е извършен от Яна Михайлова**.

Кратко съдържание

В тази статия се описват причините за изследването на обичайното международно хуманитарно право, извършено от МКЧК по искане на Международната Конференция на Червения Кръст и на Червения полумесец. В нея се описват методиката и структурата на изследването и обобщават някои основни изводи. Статията няма за цел обаче да даде пълен обзор или анализ на направените изводи в изследването.

Въведение

През последните 50 години от приемането на Женевските Конвенции от 1949 г. човечеството е изпитало обезпокоителен брой въоръжени конфликти, засегнали почти всички континенти. През това време четирите Женевски Конвенции и

* Авторът изказва своята благодарност към Ерик Монгелард за неговата помощ при подготовката на тази статия, както и към Луиз Досвалд-Бек и колегите от Правната дирекция за множеството полезни коментари. Възгледите, изразени в тази статия, принадлежат на автора и не отразяват непременно позицията на Международния Комитет на Червения кръст.

** Яна Михайлова е юрист, магистър по международно хуманитарно право, директор на дирекция „Международно сътрудничество и Евроинтеграция" в Български Червен кръст.

техните Допълнителни протоколи от 1977 г. предоставят правна закрила на лица, които не участват пряко или са преустановили прякото си участие във въоръжени действия (ранените, болните и корабокрушенците, лицата, лишени от свобода по причини, свързани с въоръжения конфликт и цивилните лица). Въпреки това, тези договори са нарушавани многократно, в следствие на което са причинени страдания и смърт, които биха могли да бъдат избегнати при спазването на международното хуманитарно право.

Общото мнение е, че нарушаването на международното хуманитарно право не е поради неприложимостта на неговите норми, а по-скоро това се дължи на нежеланието за спазване на неговите разпоредби, на недостатъчните способи за тяхното прилагане, от несигурността при прилагането им в някои случаи и поради липсата на информираност сред част от политическите лидери, командирите, комбатантите*** и обществеността.

По време на Международната Конференция за закрила на жертвите на войната, състояла се в Женева през м. август-септември 1993 г., са дискутирани в частност начините за справяне с нарушенията на международното хуманитарно право, но не е предложено приемането на нови договорни разпоредби. Вместо това, в Заключителната декларация, приета единодушно, Конференцията потвърждава "необходимостта от по-ефективно прилагане на международното хуманитарно право" и призовава Правителството на Швейцария "да свика открита междуправителствена експертна група, която да проучи практическите начини за съдействие за постигане на пълното спазване и прилагане на това право, както и да подготви и представи пред Държавите доклад по време на следващата сесия на Международната конференция на Червения кръст и Червения полумесец."[1]

Междуправителствената експертна група за закрила на жертвите на войната се събира в Женева през януари 1995 г. и приема серия от препоръки, насочени към подобряване на спазването на международното хуманитарно право и особено към превантивни мерки, които да гарантират по-добро познаване и по-ефективно прилагане на правото. Препоръка II на Междуправителствената експертна група предлага:

Да покани МКЧК, с помощта на експерти по МХП (международно хуманитарно право), представляващи разнообразни географски региони и различни правни системи, и след консултации с експерти от правителствата и международни организации, да подготви доклад за обичайните норми на МХП, приложими в международни и немеждународни въоръжени конфликти и да разпространи доклада между държавите и компетентните международни органи.[2]

През декември 1995 г., 26-тата Международна Конференция на Червения кръст и Червения полумесец подкрепя тази препоръка и официално възлага на МКЧК да подготви доклад за обичайните норми на международното хуманитарно

*** Терминът комбатант се използва настоящия текст, за да обозначи всички членове на въоръжените сили на страна по конфликта, с изключение на медицинските и религиозни служители. *б. пр.*

1 Международна Конференция за закрила на жертвите на войната, Женева, 30 Август-1 Септември 1993, Заключителна Декларация, International Review of the Red Cross, No. 296, 1993, стр. 381.

2 Среща на Междуправителствената експертна група за закрила на жертвите на войната, Женева, 23-27 Януари 1995 г., Препоръка II, International Review of the Red Cross, No. 310, 1996 г., стр. 84.

право, приложими при международен и немеждународен въоръжен конфликт.[3] Почти десет години по-късно, през 2005 г., след задълбочено проучване и широк кръг консултации с експерти, е публикуван този доклад, сега по-известен като Изследване за обичайното международно хуманитарно право.[4]

Цел

Целта на изследването за обичайното международно хуманитарно право е да се преодолеят някои от проблемите, свързани с прилагането на договорното международно хуманитарно право. Договорното право е добре развито и обхваща много аспекти на воденето на военни действия, като осигурява закрила на кръг лица по време на война и като ограничава позволените методи и средства за водене на бойни действия. Женевските конвенции и Допълнителните протоколи към тях предвиждат обширен режим на закрила на лицата, които не участват пряко или са преустановили прякото си участие в бойни действия.

Нормативната уредба на методите и средствата за водене на бойни действия в договорното право е започнало още през 1868 г. в Декларацията от Ст. Петербург, Хагските правила от 1899 и 1907 г. и Женевския протокол за правилата за използване на газ от 1925 г. и скоро е разгледано от Конвенцията за биологичните оръжия от 1972 г., Допълнителните протоколи от 1977 г., Конвенцията за определени видове конвенционални оръжия от 1980 г. и петте протокола към нея, Конвенцията за химическите оръжия от 1993 г. и Отавската конвенция за забрана на противопехотните мини от 1997 г. Защитата на културните ценности в случай на въоръжен конфликт е подробно регламентирана в Хагската Конвенция от 1954 г. и двата протокола към нея. Римския статут на Международния наказателен съд от 1998 г. съдържа *inter alia*, списък на военните престъпления, които попадат под юрисдикцията на съда.

Съществуват обаче две сериозни пречки пред прилагането на тези договори при съвременните въоръжени конфликти, които поясняват защо е необходимо и полезно изследването на обичайното международно хуманитарно право. Първо, международните договори имат действие само за държавите, които са ги ратифицирали. Това означава, че при различните въоръжени конфликти се прилагат различни норми на международното хуманитарно право, в зависимост от това кои договори са ратифицирани от участващите страни. И докато четирите Женевски конвенции от 1949 г. са универсално ратифицирани, то това не важи за другите договори на хуманитарното право, например Допълнителните протоколи. Независимо че Първият допълнителен протокол е ратифициран от повече от 160 държави, неговата ефикасност днес е ограничена, поради това, че няколкото държави, които участват в международните въоръжени конфликти, не са страна по него. Аналогично, докато 160 държави са ратифицирали Втория допълнителен

3 26-та Международна Конференция на Червения кръст и Червения полумесец, Женева, 3-7 декември 1995 г., Резолюция 1, Международно хуманитарно право: От право към действие; Доклад за резултатите от Международната конференция за закрила на жертвите от войната, International Review of the Red Cross, No. 310, 1996 г., стр. 58.

4 Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, 2 volumes, Volume I. Rules, Volume II. Practice (2 Parts), Cambridge University Press, 2005 г.

протокол, тези няколко държави, в които протичат немеждународни въоръжени конфликти не са го направили. В тези немеждународни въоръжени конфликти единствено общият член 3 на четирите Женевски конвенции остават единствената приложима норма на хуманитарното право. Следователно първата задача на изследването беше да определи кои норми на международното хуманитарно право са част от обичайното международно право и така приложими към всички страни по конфликта, независимо дали са ратифицирали договорите, съдържащи еднакви или подобни норми. Второ, договорното хуманитарно право не регулира достатъчно детайлно голяма част от съвременните въоръжени конфликти, а именно немеждународните въоръжени конфликти, тъй като тези конфликти са предмет на много по-малка нормативна регламентация, отколкото са международните конфликти. Само една ограничена част от договорите се прилагат по отношение на немеждународните въоръжени конфликти, а именно Конвенцията за определени видове конвенционални оръжия и измененията към нея, Статута на Международния наказателен съд, Отавската конвенция за забрана на противопехотните мини, Конвенцията за химическите оръжия, Хагската конвенция за закрила на културните ценности и нейния Втори протокол и, както вече беше отбелязано, Втория допълнителен протокол и общия член 3 за четирите Женевски конвенции. Но въпреки, че общият член 3 е от основно значение, той само предвижда една недетайлизирана рамка на минимални стандарти. Вторият допълнителен протокол е полезно допълнение към общия член 3, но все пак и той е по-малко подробен от правилата относно международните въоръжени конфликти, съдържащи се в Женевските конвенции и Първия допълнителен протокол.

Вторият допълнителен протокол съдържа едва 15 текста по същество, докато в Първия допълнителен протокол те са повече от 80. Все пак само числата не отразяват цялостната картина, но те дават представа за същественото разминаване в регламентирането от договорното право на международните и немеждународните въоръжени конфликти, особено що се касае до детайлизирани правила и дефиниции. Следователно втората задача на изследването е да определи дали в обичайното международно право се съдържа по-детайлизирана регламентация на немеждународните въоръжени конфликти и ако това е така – до каква степен.

Методология

Статутът на Международния съд на ООН описва международното обичайно право като "обща практика, призната като право".[5] Широко прието е, че за съществуването на правило от международното обичайно право е необходимо наличието на два елемента, а именно обща практика на страните *(usus)* и убеждението, че такава практика е необходима, забранена или позволена - в зависимост от характера на правилото - от гледна точка на обективното право *(opinio juris sive necessitatis)*. В решението на съда в Делото за Континенталния шелф: "Може да се приеме като правило, че елементите на международното обичайно право следва да бъдат търсени преди всичко в актуалната практика и *opinio juris*

5 Чл. 38 (1)(2) Статут на Международния съд на ООН.

на Държавите."[6] За точното значение и съдържанието на тези два елемента са посветени много академични трудове. Подходът, който това изследване следва за определяне на съществуването на правило от общото международно обичайно право е класически, определен от Международния съд на ООН, в частност в Делата за континенталния шелф на Северно море *(North Sea Continental Shelf cases)*.[7]

Практика на държавите

Практиката на държавите следва да се разглежда от две страни: първо, коя практика допринася за създаването на международното обичайно право (избор на практика на държавите) и второ, дали тази практика установява правило на международното обичайно право (оценка на практиката на държавите).

Избор на практика на държавите

Както физическите, така и вербалните актове на Държавите съставят практика, която допринася за създаването на международно обичайно право. Физическите актове включват например поведение на бойното поле, използването на определени оръжия и отнасянето с различни категории лица. Вербалните актове включват военните устави; националното законодателство; националната съдебна практика; инструкциите към въоръжените сили и силите за сигурност; военните комюникета по време на война; дипломатическите протести; мненията на официалните правни съветници; коментарите от правителствата по проекти на договори; решения и постановления на изпълнителната власт; позициите пред международните съдилища; изявления на международни форуми и правителствени позиции по резолюции, приети от международни организации. Този списък показва, че практиката на органите на изпълнителната, съдебна и законодателна власт в държавата може да допринесе за образуването на практика на държавите.

Изработването и приемането на резолюции от международни организации или конференции, както и обяснението на мотивите при гласуването представляват актове на съответните държави. Прието е, с някои изключения, че резолюциите обикновено нямат задължителен характер сами по себе си и следователно значението на всяка отделна резолюция при оценката за формирането на норма на международното обичайно право зависи от нейното съдържание, степента на приемане и последователността на съответната практика на държавите.[8] Колкото е по-голямо приемането на резолюцията, толкова по-голямо е нейното значение.

Въпреки че решенията на международните съдилища са спомагателни източници на международното право,[9] те не са част от практиката на държавите. Това е така, защото за разлика от националните, международните съдилища не са органи на държавата. Независимо от това, решенията на международните съдилища са от голямо значение тъй като изводите на международен съд за съществуването на норма на международното обичайно право представляват

6 Международен съд на ООН, Continental Shelf case (Libyan Arab Jamahiriya v. Malta), Judgment, 3 June 1985, ICJ Reports 1985, стр. 29–30, § 27.

7 Международен съд на ООН, North Sea Continental Shelf cases, Judgment, 20 February 1969, ICJ Reports 1969, стр. 3.

8 Значението не тези условия е подчертано от Международния съд на ООН в Съвещателното мнение, Законност на заплахата или използването на ядрени оръжия, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 8 July 1996, ICJ Reports 1996, стр. 254–255, §§ 70–73.

9 Статут на Международния съд, член 38(1)(г).

убедително доказателство за това. Освен това, поради факта, че съдебните решения на международните съдилища имат характера на прецеденти, те допринасят за появата на норми на международното обичайно право, тъй като оказват влияние на последващата практика на държавите и на международните организации.

Практиката на въоръжените опозиционни групи, като например кодекс за поведение, поетите ангажименти за спазване на определени правила на международното хуманитарно право и други изявления не представляват практика на държавите. Докато тази практика може да съдържа доказателства за приемането на определени норми в случаите на немеждународен въоръжен конфликт, то нейното правно значение не е ясно и поради това не може да се разчита на нея за доказване съществуването на международно обичайно право. Примери за такава практика са дадени в "Друга практика" в том 2 на изследването.

Оценка на практиката на държавите

Практиката на държавите следва да бъде премерена, за да се прецени дали е достатъчно "плътна" за да създаде норма на международното обичайно право.[10] За да се установи норма на международното обичайно право, практиката на държавата следва да бъде почти единна, обширна и представителна.[11] Нека да видим по-подробно какво означава това.

Първо, за да се създаде норма на международното обичайно право, практиката на държавата следва де е *почти единна*. Различните държави не трябва да имат съществено различно поведение. Съдебната практика на Международния съд на ООН показва, че противоречивата практика, която на пръв поглед изглежда да нарушава еднообразието на съответната практика, не предотвратява формирането на норма на международното обичайно право доколкото останалите Държави изразят несъгласие с тази противоречива практика или самото правителство се откаже от нея. Чрез това несъгласие или отказ, тази норма всъщност се потвърждава.[12]

Това важи с особена сила за някои норми на международното хуманитарно право, за които има изключително многобройни доказателства за практика на държавите в подкрепа на определена норма, както и повтарящи се доказателства за нарушаването й. Когато нарушенията са подкрепени с обяснения за поведението на засегнатата страна и/или когато другите държави ги осъждат, те не са в състояние да застрашат съществуването на въпросното правило. Държавите, които желаят да променят съществуваща норма на обичайното международно право следва да направят това, следвайки своята официална практика и да обявят, че действат по право.

Второ, за да възникне норма на общото международното обичайно право, практиката на съответната държава следва да е както обширна, така и представителна. Не е необходимо тя да е универсална; достатъчно е практиката

10 Терминът "плътна" в този контекст е заимстван от Сър Хъмфри Уалдок (Sir Humphrey Waldock, "General Course on Public International Law", Collected Courses of the Hague Academy of International Law, Том 106, 1962, стр. 44.

11 Международен съд, North Sea Continental Shelf cases, цит. съч. (бележка 7), стр. 43, § 74.

12 Виж Международен съд на ООН, Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States), Мотиви, Решение, 27 юни 1986, ICJ Reports 1986, стр. 98, § 186.

да е "разпространена".[13] Няма изискване за точен брой или процент на държави, които да я прилагат. Една от причините да не може да се определи конкретна цифра за изискваната степен на участие, е че критерият е по-скоро качествен, отколкото количествен. Тоест не става само въпрос колко държави са възприели съответната практика, но също така кои са те.[14] По думите на Международния съд на ООН в делата за *Континенталния шелф на Северно море*, практиката следва да "включва тези държави, чиито интереси са особено засегнати."[15]

От тези съображения могат да се направят две заключения: 1) ако всички "особено засегнати държави" бъдат представени, не е задължително мнозинството от държавите да са участвали активно, но те трябва поне да са дали мълчаливо съгласие за практиката на "особено засегнатите държави"; и 2) ако "особено засегнатите държави" не приемат практиката, тя не може да прерасне в норма на международното обичайно право, въпреки че както вече стана ясно, не се изисква единодушие.[16] Кои са "особено засегнати" според международното хуманитарно право ще зависи от обстоятелствата. Например ако става въпрос за законността на използване на ослепяващите лазерни оръжия, "особено засегнати държави" включват тези, които разработват такива оръжия, даже ако останалите държави може и евентуално да понасят негативни последици от тяхното използване. Аналогично, държавите, чието население се нуждае от хуманитарна помощ са "особено засегнати", както и държавите, които често предоставят такава помощ. По отношение на която и да е норма на международното хуманитарно право, държавите, участвали във въоръжен конфликт, са "особено засегнати" когато се изследва тяхната практика за определена норма, относима към този конфликт. Въпреки че може да има особено засегнати държави в определени области на международното хуманитарно право , също така всички държави имат правен интерес да изискват спазване на международното хуманитарно право от другите държави, дори те да не вземат участие в конфликта.[17] Освен това, всички държави могат да понасят негативни последици от методите и средствата на водене на военни действия, използвани от други държави. В резултат на това, трябва да се вземе предвид практиката на всички държави, независимо от това дали са "особено засегнати" в тесен смисъл.

Изследването не взема отношение по юридическата възможност за систематично да се възразява срещу норми на международното хуманитарно право. Докато много автори считат, че не е възможно да се възразява систематически срещу нормите *jus cogens*, то други въобще изразяват съмнения относно продължаващото значение на концепцията за "постоянния възразяващ".[18] Ако приемем, че е юридически възможно да си "постоянен възразяващ", засегнатата държава следва да е възразила

13 International Law Association, Final Report of the Committee on the Formation of Customary (General) International Law, Statement of Principles Applicable to the Formation of General Customary International Law, Report of the Sixty-Ninth Conference, London, 2000, Принцип 14, стр. 734 (по-нататък "ILA Report").

14 Пак там, коментари (d) и (e) към Принцип 14, стр. 736–737.

15 Международен съд на ООН, North Sea Continental Shelf cases, цит. съч. (бележка 7), стр. 43, § 74.

16 ILA Report, цит. съч. (бележка 13), коментар (e) към Принцип 14, стр. 737.

17 Виж Customary International Humanitarian Law, цит. съч. (бележка 4), том. I, коментар към Правило 144.

18 По-подробно по този въпрос виж Maurice H. Mendelson, "The Formation of Customary International Law", Collected Courses of the Hague Academy of International Law, том 272, 1998, стр. 227–244.

срещу възникването на новата норма по време на нейното дефиниране и да продължава да възразява постоянно след това; не е възможно да си "последващ възразяващ".[19] Обикновено изминава известен период от време докато възникне норма на международното право, но няма определена времева рамка. По-скоро се наблюдава събирането на практика с достатъчна плътност в смисъла на единност, обхват и представителност, което е определящ фактор.[20]

Opinio juris

Изискването *opinio juris* за установяване съществуването на норма на международното обичайно право се отнася до убеждението от юридическа гледна точка, че определена практика се осъществява "в съответствие с правото". Формата, под която са изразени практиката и юридическото убеждение могат да се различават, в зависимост от това, дали съответното правило съдържа забрана, задължение или право за определено поведение. По време на работата по изследването се установи, че е много сложно и много теоретично стриктно да се разделят елементите на практиката и правното убеждение. Както отбелязва Асоциацията по международно право, Международният съд на ООН "всъщност не го е казал с толкова много думи, че само защото има (както се твърди) различни елементи в обичайното право, едно и също деяние не може да ги изразява и двата. Всъщност често и трудно или дори невъзможно да се разграничат двата елемента".[21] Това се отнася особено за вербалните актове, като например военните устави, се считат за практика на държавата и често едновременно изразяват правно убеждение на тази държава. Когато съществува практика с достатъчно голяма плътност, в нея обикновено се съдържа и *opinio juris* и в резултат на това, обикновено не е необходимо да се доказва отделно съществуването на *opinio juris*. В случаите, когато практиката не е достатъчно ясна, *opinio juris* има важна роля за определянето дали тази практика има значение при формирането на обичай. Това обикновено е случаят при бездействията, когато държавите не реагират или реагират, но не е ясно защо. В такива случаи Международният съд на ООН и неговият предшественик – Постоянният съд за международно правосъдие се стремят да докажат независимото съществуване на *opinio juris* за да установят дали определени случаи на неясна практика са достатъчни за възникване на международно обичайно право.[22]

В областта на международното хуманитарно право, където много норми изискват въздържане от определено поведение, бездействията създават проблеми при преценката за *opinio juris* тъй като трябва да се докаже, че въздържането не е случайно, а се основава на законосъобразно очакване. Когато такова изискване за бездействие се съдържа в международните инструменти и официални изявления, съществуването на правното изискване за въздържане от съответното поведение

20 Пак там, коментар (b) към Принцип 12, стр. 731.

21 Пак там, стр. 718, § 10(c). За задълбочен анализ на този въпрос, виж Peter Haggenmacher, "La doctrine des deux йlйments du droit coutumier dans la pratique de la Cour internationale", Revue gйnйrale de droit international public, том 90, 1986, стр. 5.

22 Вж. Постоянният съд за международно правосъдие, Lotus case (France v. Turkey), Judgment, 7 September 1927, PCIJ Ser. A, No. 10, p. 28 (Съдът установява, че държавите са се въздържали от преследването на незаконни актове на борда на кораб, защото са счели, че имат забрана за това); Международният съд на ООН, North Sea Continental Shelf cases, цит. (Бележка 7), стр. 43–44, §§ 76–77 (Съдът решава, че държавите, които са определили границите на своя континентален шелф на базата на принципа на равноотдалеченост не са го направили, тъй като са считали, че са задължени да го направят); ILA Report, цит. съч. (бележка 13), Принцип 17(iv) и коментар.

обикновено може да бъде доказано. Освен това, такова бездействие може да се появи след като съответното поведение е било обект на спор, което също помага доказването, че бездействието не е случайно, въпреки че не винаги е лесно да се докаже, че бездействието е възникнало поради съзнание за правно задължение.

Въздействие на договорното право

Договорите също имат отношение при определяне на съществуването на международното обичайно право, тъй като те позволяват да се разкрие как държавите възприемат определени норми на договора, включително резервите и декларациите при тълкуване, направени при ратифицирането им и те са включени в изследването. В делата за *Континенталния шелф на Северно море (North Sea Continental Shelf cases)* Международния съд ясно заключва, че степента на ратификация на договора има отношение към преценката на международното обичайно право. Съдът заявява, че "броят на ратификациите и актовете за присъединяване, достигнат до този момент [39], въпреки че е значителен, не е достатъчен", особено като се вземе предвид, че практиката извън договора е противоречива.[23] От друга страна обаче, в делото *Никарагуа (Nicaragua case)* при обсъждането на правилото за не-намеса съдът отдава голямо значение на факта, че Устава на ООН е ратифициран почти от всички държави.[24] Може дори да се случи норма на договорното право да отразява обичайното право, независимо, че договорът не е влязъл в сила, в случай че съществува достатъчно еднаква практика, включително от особено засегнатите държави, като по този начин не остава много възможност за значително противодействие срещу въпросната норма.[25]

На практика, създаването на договорни норми позволява съсредоточаването на правното мнение и има неоспоримо влияние върху последващото поведение и правното убеждение на държавите. Международният съд признава това в решението си по делото за *Континенталния шелф*, в който заявява, че "многостранните конвенции могат да имат важна роля за записването и дефинирането на норми, които произтичат от обичая, или за тяхното развиване."[26] По този начин съдът потвърждава, че договорите могат да кодифицират съществуващото международно обичайно право, но може и да постави основата на развитието на нов обичай, основан на нормите, съдържащи се в тези договори. Съдът дори отива по-далеч, казвайки "може дори... много широко и представително участие в конвенция може да е достатъчно само по себе си, в случай че включва държавите, чиито интереси са особено засегнати."[27]

23 Международен съд на ООН, North Sea Continental Shelf cases, цит. съч. (бележка 7), стр. 42, § 73.

24 Международен съд на ООН, Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, цит. съч. (бележка 12), стр. 99–100, § 188. Друг важен фактор при решението на съда е че съответната резолюция на Общото събрание на ООН има широко одобрение и в частност Резолюция 2625 (XXV) за приятелските отношения между държавите, която е приета без гласуване.

25 Международен съд на ООН, Continental Shelf case, цит. съч. (бележка 6), стр. 33, § 34. (Съдът решава, че концепцията за изключителна икономическа зона е станала част от международното обичайно право, въпреки че Конвенцията на ООН по морско право все още не е влязла в сила, тъй като броят на исканията за изключителна икономическа зона е достигнала 56, включително някои особено засегнати държави.

26 International Court of Justice, Continental Shelf case, цит. съч. (бележка 6), стр. 29–30, § 27.

27 International Court of Justice, North Sea Continental Shelf cases, цит. съч. (бележка 7), стр. 42, § 73; виж също ILA Report, цит. съч. (бележка 13), Принципи 20–21, 24, 26 и 27, стр. 754–765.

В изследването се използва внимателен подход, че широката ратификация е само индикатор и следва да се оценява във връзка с другите елементи на практиката, особено практиката на държавите, които не са страна по съответния договор. Непротиворечивата практика на държавите, които не са страни се счита за важно позитивно доказателство, а противоположната практика на държавите, които не са страни се счита за важно доказателство против нормата. Практиката на държавите страни по договора по отношение на държавите, които не са страни също е особено важна.

В изследването се използва внимателен подход, че широката ратификация е само индикатор и следва да се оценява във връзка с другите елементи на практиката, особено практиката на държавите, които не са страна по съответния договор. Непротиворечивата практика на държавите, които не са страни се счита за важно позитивно доказателство, а противоположната практика на държавите, които не са страни се счита за важно доказателство против нормата. Практиката на държавите страни по договора по отношение на държавите, които не са страни също е особено важна.

По този начин изследването не се ограничава само до практиката на държавите, които не са страни по съответните договори на международното хуманитарно право. Например, ако изследването се ограничи само до практиката на 30-тината държави, които не са ратифицирали Допълнителните протоколи, това не би отговаряло на изискването, че международното обичайно право следва да се основава на широко разпространена и представителна практика. Следователно преценката за съществуването на обичайно право взе предвид че по времето на публикуването на изследването, Първият допълнителен протокол е ратифициран от 162 държави, а Вторият – от 157 държави.

Трябва да се подчертае, че изследването няма за цел да определи обичайно правния характер на всяка една договорна норма на международното хуманитарно право и следователно не следва задължително структурата на съществуващите договори. По-скоро, то се стреми да анализира определени въпроси, за да установи кои норми на международното обичайно право могат да бъдат открити индуктивно на основата на практиката на държавите по отношение на тези въпроси. Тъй като избраният подход не анализира всяка договорна разпоредба, с цел установяване дали е обичайна или не, то не може да се направи извод че определена договорна норма не обичай само поради факта, че не се появява като такава в изследването.

Организация на изследването

За да се определи най-добрия начин за изпълнение на задачата, възложена на МКЧК, авторите се консултираха с група от експерти по международно хуманитарно право, които съставиха Управляващия съвет на изследването.[28] Управляващия съвет прие план за дейността си през юни 1996 и проучването започна през октомври същата година. В проучването бяха използвани както национални, така

28 В управляващия съвет участваха професорите Жорж Аби-Сааб (Georges Abi-Saab), Салах Ел-Дин Амер (Salah El-Din Amer), Уве Бринг (Ove Bring), Ерик Давид (Eric David), Джон Дугар (John Dugard), Флорентино Фелисиано (Florentino Feliciano), Хорст Фишер (Horst Fischer), Франсоаз Хампсън (Franzoise Hampson), Теодор Мерон (Theodor Meron), Джамшид Момтаз (Djamchid Momtaz), Милан Сахович (Milan Šahović) и Раул Емилио Винуеса (Raul Emilio Vinuesa).

и международни източници, отразяващи практиката на държавата и работата се извършваше по шест направления, определени в плана за дейността:

- Принцип на отличаване
- Лица и обекти с особена закрила
- Конкретни методи за провеждане на военни действия
- Оръжия

Отнасяне с цивилни и лица, които не взимат участие в бойните действия, тъй като са извън строя *(hors de combat)*

- Прилагане.

Проучване на национални източници

Тъй като националните източници са по-лесно достъпни в рамките на държавата, бе решено да се търси съдействието на местни изследователи. Така в повече от 50 страни бяха определени изследователи (9 в Африка, 11 в Америка, 15 в Азия, 1 в Австралия и 11 в Европа), от които се изиска да подготвят доклад за практиката на съответната държава.[29] Държавите бяха избрани въз основа на равно географско представителство, както и скорошен опит в различни видове въоръжен конфликт, в които са използвани различни методи на водене на военни действия. Освен това са проучени и събрани военните устави и националното законодателство на други държави, които не са обхванати от доклада за практиката на държавите. Тази дейност е извършена с помощта на мрежата от делегации на МКЧК в цял свят, както и от Консултативната служба по международно хуманитарно право на МКЧК, които имат обширната сбирка на национални законодателства.

Проучване на международни източници

Данните за практиката на държавите, съдържаща се в международни източници се събираха от шест групи, всяка от които се съсредоточи върху определена част от изследването.[30] Тези групи проучваха практиката в рамките на ООН и другите международни организации включително Африканския съюз (бивша Организация за Африканско единство), Съвета на Европа, Съвета за сътрудничество в Персийския залив, Европейския съюз, Арабската лига, Организацията на Американските държави, Организация за сигурност и сътрудничество в Европа. Беше събрана и международна съдебна практика, доколкото тя представлява доказателство за съществуването на обичайно правило.

Проучване на архивите на Международния комитет на Червения кръст

За да допълни проучването на националните и международни източници, МКЧК

29 Африка: Алжир, Ангола, Ботсвана, Египет, Етиопия, Зимбабве, Нигерия, Руанда и ЮАР; Америка: Аржентина, Бразилия, Канада, Колумбия, Куба, Никарагуа, Салвадор, САЩ, Перу, Уругвай и Чили; Азия: Индия, Индонезия, Ирак, Иран, Израел, Йордания, Китай, Кувейт, Ливан, Малайзия, Пакистан, Република Корея, Сирия, Филипини и Япония; Австралия: Австралия; Европа: Белгия, Босна и Херцеговина, Германия, Италия, Испания, Обединеното Кралство, Руската федерация, Франция, Холандия, Хърватска и Югославия.

30 Принцип на отличаване: професор Жорж Аби-Сааб (докладчик) и Жан-Франсоа Кегинер (изследовател); Лица и обекти с особена закрила: Професор Хорст Фишер (докладчик) и Грегор Шотен и Хайке Шпайкер (изследователи); Конкретни методи за провеждане на военни действия: Професор Теодор Мерон (докладчик) и Ришар Десганье (изследовател); Оръжия: Професор Уве Бринг (докладчик) и Густав Линд (изследовател);Отнасяне с цивилни и лица, които не взимат участие в бойните действия (hors de combat): Франсоаз Хампсън (докладчик) и Камий Гифард (изследовател); Прилагане: Ерик Давид (докладчик) и Ришар Десганье (изследовател).

разгледа собствените си архиви, отнасящи се до почти 40 скорошни въоръжени конфликта (21 в Африка, 2 в Америка, 8 в Азия и 8 в Европа).[31] Общо взето, тези конфликти са подбрани така, че да бъдат обхванати държавите и конфликтите, които не се засягат в доклада за практиката на държавите. В резултат от този троен подход – проучване в национални, международни източници и тези на МКЧК – се цитира практиката на всички части на света. Все пак това проучване няма претенциите да бъде всеобхватно. Изследването се концентрира в частност на практиката от последните 30 години, за да гарантира наличието на съвременно международно обичайно право, но където това е уместно се цитира и по-стара практика.

Консултации с експерти

В първия кръг на консултации, МКЧК покани международните групи от изследователи да направят кратко изложение, съдържащо предварителна оценка на обичайното международно хуманитарно право въз основа на събраната практика. Тези кратки изложения бяха обсъдени в Управляващия съвет на три срещи в Женева през 1998 г. Кратките изложения бяха съответно редактирани и по време на втория кръг от консултации, бяха предадени на група от академични и правителствени експерти от всички региона в света. Тези експерти бяха поканени в лично качество от МКЧК да присъстват на две срещи на Управляващия съвет в Женева през 1999 г., по време на които те помогнаха да се оцени събраната практика и посочиха определена практика, която е била пропусната.[32]

Написване на доклад

Оценката на Управляващия съвет, разгледана от групата на академични и правителствени експерти послужи като основа за написването на финалния доклад. Авторите на изследването преразгледаха практиката, отново прецениха съществуването на обичай, прегледаха формулировките и подготвиха проект на коментарите. Тези проекти на текстове бяха предадени за коментари на Управляващия съвет, на групата от академичните и правителствени експерти и на Правната дирекция на МКЧК. Текстът беше отново преработен и финализиран, като с взеха предвид получените коментари.

31 Африка: Ангола, Бурунди, Чад, Чад-Либия, Демократична република Конго, Джибути, Еритрея-Йемен, Етиопия (1973-1994), Либерия, Мозамбик, Намибия, Нигерия-Камерун, Руанда, Сенегал, Сенегал-Мавритания, Сиера Леоне, Сомалия, Сомалия-Етиопия, Судан, Уганда и Западна Сахара; Америка: Гватемала и Мексико; Азия: Афганистан, Камбоджа, Индия (Джаму и Кашмир), Папуа-Нова Гвинея, Шри Ланка, Таджикистан, Йемен и Йемен-Еритрея (вж. също Африка); Европа: Армения-Азербайджан (Нагорни Карабах), Кипър, бивша Югославия (конфликтът в Югославия (1991-1992), конфликтът в Босна и Херцеговина (1992-1996), конфликтът в Хърватска (Краина) (1992-1995), Грузия (Абхазия), Руската федерация (Чечня) и Турция).

32 Следните експерти участваха в лично качество в тези консултации: Абдала Ад-Дури (Ирак), Пол Берман (Обединеното Кралство), Сади Чайджи (Турция), Майкъл Каулинг (ЮАР), Едуард Къмингс (САЩ), Антонио де Икаса (Мексико), Йорам Динщайн (Израел), Жан-Мишел Фавър (Франция), Уилям Фенрик (Канада), Дитер Флек (Германия), Хуан Карлос Гомес Рамирес (Колумбия), Джамшид А. Хамид (Пакистан), Артуро Хернандес Басаве (Мексико), Ибрахим Идрис (Етиопия), Хасан Касем Жуни (Ливан), Кенет Кийт (Нова Зеландия), Гиту Муигай (Кения), Рейн Мюлерсон (Естония), Бара Нианг (Сенегал), Мохамед Олван (Йордания), Раул С. Пангаланган (Филипини), Стелиос Перакис (Гърция), Пауло Сержио Пиньеро (Бразилия), Арпад Прандлер (Унгария), Пемараджу Шриниваса Рао (Индия), Камийо Рейес Родригес (Колумбия), Итце Е. Сагай (Нигерия), Харолд Сандовал (Колумбия), Сомбун Сандаинбут (Тайланд), Марат А. Серсембаев (Казахстан), Мухамед Азиз Шукри (Сирия), Парлаунган Сихомбинг (Индонезия), Джефри Джеймс Скилен (Австралия), Гошун Сун (Китай), Бахтияр Тузмухамедов (Русия) и Карол Волфке (Полша).

Обобщение на направените изводи

По-голямата част от разпоредбите на Женевските конвенции, включително общия член 3 се считат за част от международното обичайно право.[33] Освен това, при положение, че сега 192 държави са страни по Женевските конвенции, те са задължителни за почти всички държави като договорно право. Следователно обичайноправният характер на разпоредбите на конвенциите не са самостоятелен предмет на изследването. По-скоро изследването се концентрира върху въпроси, които са регулирани от договори, които не са универсално ратифицирани и особено Допълнителните протоколи, Хагската конвенция за закрила на културната собственост и някои специфични конвенции, които уреждат употребата на оръжия.

Следващото описание на правилата на международното обичайно право няма за цел да изяснява защо тези правила са счетени за обичай, нито представя практиката, въз основа на която е достигнато до този извод. Обясненията защо едно правило е счетено за обичайно се съдържа в том 1 на изследването, а съответната практика може да бъде открита в том 2.

Международни въоръжени конфликти

Първият допълнителен протокол кодифицира съществуващите правила на международното обичайно право, но същевременно поставя основата на създаването на нови обичайни норми. Събраната практика в рамките на изследването показва големия ефект, който оказва първия допълнителен протокол върху практиката на държавите, не само при международните въоръжени конфликти, но и при немеждународните въоръжени конфликти (виж долу). В частност, изследването откри, че основните принципи на Първия допълнителен протокол са много широко приети, по-широко отколкото може да се предположи от списъка на ратификациите на Първия допълнителен протокол.

Въпреки че изследването няма за цел да определи обичайния характер на конкретни договорни разпоредби, в крайна сметка става ясно, че има много обичайни разпоредби, които са идентични или подобни на договорните разпоредби. Правила, които се считат за обичай и в първия допълнителен протокол има съответстваща разпоредба, са например: принципът на отличаване между цивилни и комбатанти и между цивилни и военни цели;[34] забрана за безразборни атаки;[35] принцип на пропорционалност при атаката;[36] задължение да се предприемат възможните предпазни мерки при атаката и срещу последиците от атаката;[37] задължение за уважение и закрила на медицинските и религиозни части, медицинските единици и транспортни средства,[38] лицата и обектите за предоставяне на хуманитарна помощ[39] и цивилните кореспонденти;[40] задължение за закрила на при изпълнение

33 Paramilitary Activities in and against Nicaragua, цит. съч. (бележка 12), стр. 114, § 218 (по отношение на общия член 3).
34 Виж Customary International Humanitarian Law, цит съч. (бележка 4), том I, правила 1 и 7.
35 Там, Правила 11–13.
36 Там, Правило 14.
37 Там, Правила 15–24.
38 Там, Правила 25 и 27-30.
39 Там, Правила 31–32.
40 Там, Правило 34.

на медицинските задължения;[41] забрана за атака срещу незащитени места и демилитаризирани зони;[42] задължение за помилване и за защита на вражеските части, които не взимат участие в бойните действия, тъй като са извън строя *(hors de combat)*;[43] забрана за насилствено причиняване на глад;[44] забрана за атакуване на обекти, крайно необходими за оцеляването на цивилното население;[45] забрана за неправилно използване на емблемите или вероломство;[46] задължение за спазване на основните гаранции за цивилните и лицата, които не взимат участие в бойните действия, тъй като са извън строя (hors de combat);[47] задължение за водене на отчет за изчезналите лица;[48] и особената закрила, предвидена за жените и децата.[49]

Немеждународни въоръжени конфликти

През последните няколко десетилетия е събран значителна практика, която свидетелства за закрила на международното хуманитарно право в такива конфликти. Тази практика има голямо значение при създаването на обичайното право, приложимо при немеждународни въоръжени конфликти. Подобно на Първия допълнителен протокол, Вторият допълнителен протокол има важни последици върху тази практика и в резултат на това, много разпоредби се считат за част от международното обичайно право. Като пример за такива правила, считани за обичай и които имат съответстващи разпоредби във Втория допълнителен протокол могат да бъдат посочени: забраната за атака върху цивилни лица;[50] задължението да зачитане и закрила на медицинските и религиозни служители, медицинските части и транспорт;[51] задължението за предоставяне на закрила на лицата, които изпълняват медицински задължения;[52] забраната за използване на глад като средство за водене на война;[53] забрана за атакуване на обекти, необходими за оцеляването на цивилното население;[54] задължение за спазване на основните гаранции за цивилните и лицата, които не взимат пряко участие във военните действия, тъй като са извън строя (hors de combat);[55] задължение за издирване, уважаване и закрила на ранените, болните и корабокрушенците;[56] задължение да се издирват и уважават останките;[57] задължение за закрила на лицата, лишени от свобода;[58] забрана за насилствено премесване на гражданското население;[59] и специалната защита, дадена на жените и децата.[60]

Най-важния принос на международното обичайно право при регламентирането на немеждународните въоръжени конфликти обаче, е че то отива отвъд разпоредбите на Втория допълнителен протокол. Наистина, практиката е създала значителен брой обичайни правила, които са по-подробни от често недоразвитите разпоредби на Втория допълнителен протокол и по този начин са попълнени сериозни празнини при регулирането на немеждународните конфликти.

41 Там, Правило 26.
42 Там, Правила 36–37.
43 Там, Правила 46–48.
44 Там, Правило 53.
45 Там, Правило 54.
46 Там, Правила 57–65.
47 Там, Правила 87–105.
48 Там, Правило 117.
49 Там, Правила 134–137.
50 Там, Правило 1.
51 Там, Правила 25 и 27-30.
52 Там, Правило 26.
53 Там, Правило 53.
54 Там, Правило 54.
55 Там, Правила 87-105.
56 Там, Правила 109-111.
57 Там, Правила 112-113.
58 Там, Правила 118-119, 121 и 125.
59 Там, Правило 129.
60 Там, Правила 134-137.

Например Вторият допълнителен протокол съдържа само наченки на правила за воденето на военни действия. Член 13 предвижда, че "гражданското население като цяло, както и отделните цивилни лица, не следва да бъдат обект на атака... освен ако вземат директно участие във военните действия и само за времето, в което вземат такова участие". За разлика от Първия допълнителен протокол, Вторият допълнителен протокол не съдържа специални правила и дефиниции по отношение на принципите на разграничаване и пропорционалност.

Пропуските при регламентирането на воденето на военни действия във Втория допълнителен протокол са до голяма степен попълнени чрез практиката на държавите, която е довела до създаването на правила, паралелни на тези в Първия допълнителен протокол, но които са приложими като обичайно право в немеждународните въоръжени конфликти. Това обхваща основните принципи на водене на въоръжени действия и включва правила за специално защитени лица и обекти и специфични методи за водене на война.[61]

Аналогично, Вторият допълнителен протокол съдържа само много обща разпоредба за предоставяне на хуманитарна помощ за нуждаещото се гражданско население. Член 18, ал. 2 предвижда че "в случай че гражданското население понася прекомерни трудности поради липсата на доставки, необходими за неговото оцеляване... следва да се предприемат действия за подпомагане за гражданското население, които са от изключително хуманитарен и безпристрастен характер и които се извършват без никакво разграничаване на страните". За разлика от Първия допълнителен протокол, Вторият допълнителен протокол не съдържа специални разпоредби, изискващи уважение и закрила за обектите и лицата, предоставящи хуманитарна помощ и които задължават страните по конфликта да разрешат и подпомогнат бързото и безпрепятствено преминаване на хуманитарната помощ на нуждаещото се гражданско население и да осигурят свобода на придвижване на упълномощения персонал за предоставяне на хуманитарна помощ, въпреки че може да се спори, че тези изисквания се съдържат по подразбиране в член 18, ал. 2 на Протокола. Тези изисквания са изкристализирали като правило на международното хуманитарно право, приложими както в международни и немеждународни въоръжени конфликти, като резултат на обширна, представителна и почти единна практика.

В тази връзка следва да се отбележи, че докато и двата Допълнителни протокола изискват съгласието на засегнатите страни, за да допуснат извършването на хуманитарни действия,[62] такова изискване не се споменава в повечето от събраната практика. Очевидно е, че една хуманитарна организация не би могла да извършва своята дейност без съгласието на заинтересованата страна. Такова съгласие обаче не следва да бъде отказвано произволно. Ако бъде установено, че гражданското население е застрашено с принудителен глад, а хуманитарната организация

61 Виж Там, Правила 7-10 (разграничаване между цивилни и военни обекти), Правила 11-13 (неизбирателни атаки); Правило 14 (пропорционалност при атака), Правила 15-21 (предпазни мерки при атакуване); Правила 22-24 (предпазни мерки срещу последиците от атаката); Правила 31-32 (закрила на обекти и хора, работещи за оказване на хуманитарна помощ); Правило 34 (цивилни кореспонденти); Правило 35-37 (защитени зони); Правила 46-48 (отказ за помилване); Правило 55-56 (достъп до хуманитарна помощ) и Правила 57-65 (измама).

62 Виж Първи допълнителен протокол, член 70, ал. 1 и Втори Допълнителен протокол, член 18, ал. 2.

предоставя помощ безпристрастно и без дискриминация и е в състояние да облекчи ситуацията, то страната е задължена да даде съгласието си.[63] И докато съгласието не може да бъде произволно оттеглено, практиката признава, че засегнатата страна може да упражнява контрол върху хуманитарните дейности и че работещите, които предоставят хуманитарна помощ следва да спазват местното законодателство за достъп до територията, както и действащите правилници за сигурност.

Въпроси за допълнително изясняване

Изследването разкри и някои области, по които практиката не е ясна. Например, докато значението на термините "комбатанти" и "цивилни лица" са ясно определени при международните въоръжени конфликти,[64] то при немеждународните въоръжени конфликти практиката е неясна дали, за целите на воденето на бойни действия, членовете на въоръжените опозиционни групи се считат за членове на въоръжените сили или за цивилни. В частност, не е ясно дали членовете на въоръжените опозиционни групи са цивилни, които губят закрилата си да не бъдат атакувани, когато вземат директно участие във военни действия или дали членовете на такива групи като такива могат да бъдат атакувани. Тази липса на яснота проличава и в договорното право. Вторият допълнителен протокол, например, не съдържа определение на цивилни или на гражданско население, въпреки че тези термини се използват в няколко разпоредби.[65] Последващите договори, приложими за немеждународните въоръжени конфликти, също използват термините цивилни и гражданско население, без да ги определят.[66]

Друга подобна неясна област, отнасяща се до регламентирането както на международните и немеждународните въоръжени конфликти е липсата на точна дефиниция на термина "пряко участие в бойни действия". Когато цивилен използва оръжие или други средства за извършване на враждебни действия срещу вражеските военни или материални обекти, той ясно и неоспоримо загубва закрилата срещу нападение. Все пак има значителна практика, която дава малко или никакво напътствие при тълкуването на термина "директно участие", като казва например, че оценката следва да се извършва за всеки случай или като просто повтаря общото правило, че директното участие на цивилни във военни действия води до загуба на закрилата. Към този въпрос се отнася и случая как да се квалифицира лице, в случай на съмнение. Поради тези неясноти МКЧК се опитва да изясни значението на директно участие чрез поредица срещи на експерти, започнали през 2003 г.[67]

Остава открит въпроса за точния обхват и приложение на принципа на пропорционалност при атака. Докато изследването показа широка подкрепа на

63 Виж Yves Sandoz, Christophe Swinarski, Bruno Zimmermann (eds.), Commentary on the Additional Protocols, ICRC, Geneva, 1987, § 4885; както и § 2805.

64 Виж Customary International Humanitarian Law, цит. произведение (бележка 4), том I, Правило 3 (комбатанти), Правило 4 (въоръжени сили) и Правило 5 (цивилни и гражданско население).

65 Втори допълнителен протокол, членове 13-15 и 17-18.

66 Виж напр., Изменения Втори протокол на Конвенцията за определени видове конвенционални оръжия, член 3, ал. 7-11; Трети протокол на Конвенцията за определени видове конвенционални оръжия, член 2; Отавска конвенция за забрана на противопехотните мини, преамбюл; Статут на Международния наказателен съд, членове Article 8(2)(e)(i), (iii) и (viii).

67 Виж напр., Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law, Доклад, подготвен от Международния комитет на Червения кръст, Женева, Септември 2003 г., на www.icrc.org.

този принцип, то не предоставя по-голяма яснота от тази, която се съдържа в договорното право за баланса на военното предимство срещу случайни загуби на цивилни.

Някои въпроси, свързани с воденето на военни действия

Първият и Вторият допълнителни протоколи въвеждат ново правило, забраняващо атаката върху места и инсталации, съдържащи опасни сили, дори когато тези обекти са военна цел, ако атаката може да причини изпускане на опасните сили и последващи големи загуби сред гражданското население.[68] Все пак не е ясно дали тези конкретни правила са станали част от обичайното право, но практиката показва, че държавите имат предвид големия риск от тежки случайни загуби, които могат да са следствие от атаки срещу места и инсталации, които представляват военна цел. Като резултат от това, те признават, че във всеки въоръжен конфликт следва да се вземат особено големи мерки в случай на атака, за да се избегне изпускането на опасни сили и последващи големи загуби сред гражданското население и това изискване се счита за част от обичайното международно право, приложимо при всеки въоръжен конфликт.

Друго ново правило, въведено с Първия допълнителен протокол е забраната за използване на методи или средства за водене на бойни действия, които имат за цел или може да се очаква, че ще причинят широко разпространена, дълготрайна и тежка увреда на природната среда. С приемането на Първия допълнителен протокол, тази забрана получи толкова широка подкрепа в практиката на държавите, че кристализира в обичайно право, въпреки че някои държави постоянно възразяват, че това правило не се прилага към ядрените оръжия и следователно те могат да не се съобразяват с него по отношение на ядрените оръжия.[69] Освен това конкретно правило, изследването установи, че природната среда се счита за цивилен обект и като такъв се ползва от закрилата на принципите и правилата, приложими към останалите цивилни обекти и особено принципите на разграничаване и пропорционалност и изискването за вземане на предпазни мерки при атака. Това означава, че никоя част от природната среда не може да бъде обект на атака, освен ако не е военна цел, както и се забранява атаката срещу военна цел, която се предполага, че може да причини случайна увреда на околната среда, която би била по-голяма в сравнение с конкретното и пряко военно предимство. Например, в своето Съвещателно мнение в делото за заплахата или използването на ядрено оръжие *(Nuclear Weapons case)* Международния съд на ООН казва "държавите следва да вземат предвид екологичните съображения, когато преценяват какво е необходимо и пропорционално при преследването на законна военна цел".[70] Освен това, от страните по конфликта се изисква да вземат всички възможни предпазни мерки при воденето на бойно действия за да предотвратят и във всеки случай да намалят случайната увреда на околната среда. Фактът, че няма научна сигурност

68 Първи допълнителен протокол, член 56, ал.1 (но виж изключенията в ал.2) и Втори допълнителен протокол, член 15 (не съдържа изключения).

69 Виж Customary International Humanitarian Law, цит. съч. (бележка 4), Том I, Правило 45.

70 Международен съд, Съвещателното мнение, Законност на заплахата или използването на ядрени оръжия, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, цит. съч. (бележка 8), § 30.

какъв ще бъде ефектът върху околната среда от определени военни операции, не освобождава страната в конфликта от задължението да вземе такива предпазни мерки.[71]

Има и някои други въпроси, които като такива не са засегнати в Допълнителните протоколи. Например, Допълнителните протоколи не съдържат никакви изрични разпоредби относно защитата на персонала и обектите, включени в мироопазващи мисии. На практика обаче, тези лица и обекти се ползват със закрила срещу атака, равносилна на тази съответно на гражданското население и цивилните обекти. В резултат на това, чрез практиката на държавите беше развито правило, забраняващо атаките срещу персонала и обектите, включени в мироопазващи мисии, съгласно Устава на Организацията на Обединените Нации, дотолкова, доколкото те имат право на закрилата съгласно международното хуманитарно право, давана на цивилното население и цивилните обекти. Това правило е включено в Статута на Международния наказателен съд. Понастоящем то е част от международното обичайно право, приложимо във всеки тип конфликт.[72]

Определен въпроси, свързани с воденето на бойни действия се регламентират от Хагските конвенции. Тези правила от дълго време се считат за норми на обичайното право при международен въоръжен конфликт.[73] Някои от тези правила дори сега са приети като обичайни при немеждународен въоръжен конфликт. Например, отдавна въведените правила на международното обичайно право, които забраняват 1) разрушаването или конфискуването на собственост на противника, освен ако това не се налага от наложителна военна нужда и 2) плячкосване, се прилагат аналогично и при немеждународни въоръжени конфликти. Плячкосването е насилствено отнемане на частна собственост от граждани от насрещната страна за частно или лично ползване.[74] И двете забранителни разпоредби не се отнасят до обичайната практика за завладяване на военната техника, принадлежаща на противниковата страна като военен трофей.

Съгласно международното обичайно право, командващите могат да влязат в не враждебен контакт чрез всякакви средства за комуникация, но този контакт трябва да се основава на принципа на добросъвестност. Практиката показва, че комуникацията може да се провежда чрез посредници, наричани *парламентьори*, както и чрез множество други средства, като например телефон или радиовръзка. *Парламентьорът* е лице, принадлежащо на страна по конфликта, което е упълномощено да установява комуникация с другата страна на конфликта и което е, в резултат на това, недосегаемо. Традиционният способ за обозначаване на *парламентьор* е чрез носене на бяло знаме, все още се счита за валиден. Освен това, приета практика е страните да се обърнат към трета страна, която да улесни комуникацията, например защитна сила или безстрастна и неутрална хуманитарна организация, която действа като неин заместник, в частност МКЧК, но също

71 Виж Customary International Humanitarian Law, цит. съч. (бележка 4), Том I, Правило 44.

72 Там, Правило 33.

73 Виж Международен военен трибунал в Нюрнберг, Case of the Major War Criminals, Judgment, 1 Октомври 1946, Official Documents, Том I, стр. 253–254.

74 Виж Elements of Crimes for the International Criminal Court, Плячкосването като военно престъпление (Член 8(2)(b)(xvi) и (e)(v) от Статута на Международния наказателен съд).

така международна организация или мироопазваща сила. Събраната практика показва, че различни институции и организации са действали като посредници при преговори при международни и при немеждународни въоръжени конфликти и че това е общо прието. Правилата за *парламентьорите* могат да бъдат открит още в Хагските правила и от дълго време се считат за обичай при международен въоръжен конфликт. Въз основа на практиката през последните 50-ина години, те са се превърнали в обичай и при немеждународните въоръжени конфликти.[75]

Практиката показва две източника пред правните норми, които закрилят културната собственост. Първият източник датира още от Хагските правила и изисква при военни операции да се оказва специално внимание, за да се предотврати повреждането на сгради, предназначени за религия, изкуства, наука, образование или за благотворителни цели и на историческите паметници, освен ако те не са военни цели. Също така се забранява завладяването или унищожаването или умишленото повреждане на такива сгради и паметници. Тези правила дълго време са считани за обичай в международните въоръжени конфликти, а сега те също се приемат за обичай в немеждународните въоръжени конфликти.

Вторият източник се основава на специалните разпоредби на Хагската Конвенция за защита на културните ценности в случай на въоръжен конфликт от 1954, която защитава "ценностите, с голямо значение за културното наследство на всеки народ" и въвежда специален обозначителен знак за указването на такива ценности. Обичайното право днес забранява такива обекти да бъдат атакувани или използвани за цели, които могат да ги застрашат с унищожение или повреждане, освен ако това не е абсолютно наложително от военни съображения. Също така се забранява каквато и да е форма на кражба, плячкосване или незаконно отнемане на такива ценности и каквито и да е вандалски действия, насочени срещу тях. Тези забрани отговарят на разпоредбите на Хагската конвенция и свидетелстват за влиянието на Конвенцията върху практиката на държавите относно закрилата на важни културни ценности.

Оръжия

Общите принципи, забраняващи използването на оръжия, които причиняват прекомерни увреждания или ненужни страдания и на оръжия, които са по естеството си с неизбирателен ефект, се считат за обичайни във всеки тип въоръжен конфликт. Освен това, и до голяма степен въз основа на тези принципи, практиката на държавите е забранила използването (или използването в определени случаи) на голям брой определени оръжия въз основа на международното обичайно право: отрови или отровни оръжия; биологическите оръжия; химическите оръжия; химическите вещества, използвани при овладяване на бунтове, като метод за бойни действия; хербицидите като метод на бойни действия;[76] боеприпаси, които

75 Виж Customary International Humanitarian Law, цит. съч. (бележка 4), Том I, Правила 67–69.

76 Това правило препраща към други правила на международното обичайно право, а именно забраната на биологическите и химическите оръжия; забрана за атака срещу растителността, която не е военна цел; забраната за атаки, които биха могли да причинят случайна загуба на човешки живот на цивилни лица, нараняване на цивилно население, повреждане на цивилни обекти или комбинация от тях, които може да се очаква, че ще бъдат прекомерни в сравнение с очакваното конкретно и директно военно преимущество и забрана за причиняване на широкообхватна, дългосрочна и сериозна увреда на природната среда. Виж също Правило 76.

се разширяват или сплескват в човешкото тяло; използването на боеприпаси, които избухват в човешкото тяло; оръжия, чийто основен ефект е да нараняват чрез осколки, които не могат да бъдат засечени с рентгенови лъчи в човешкото тяло; мини-сюрпризи, които по някакъв начин може да бъдат прикрепени или свързани с обекти или лица със специална закрила съгласно международното хуманитарно право или обекти, които има вероятност да привлекат цивилни; и лазерни оръжия, чието специално предназначение или една от техните бойни функции е да причиняват постоянна слепота на невъоръжено око.

Някои оръжия, които не са забранени от обичайното право, все пак подлежат на ограничения. Това е случая например с мините и запалителните оръжия.

Особено внимание следва да се отдели, за да се намали неизбирателния ефект на мините. Това включва например принципа, че страната по конфликта, която използва мини трябва да запише тяхното разположение, колкото се може по-подробно. Също така, след края на активните бойни действия, страната в конфликта, която е използвала мини, следва да ги премахне или по друг начин да ги обезвреди или да улесни тяхното премахване. Отавската конвенция има повече от 140 ратификации и те продължават, като това означава, че мнозинството от държавите са договорно задължени да не използват, произвеждат, съхраняват или предават противопехотни мини. Тази забрана понастоящем не е част от обичайното международно право, поради значителната противоречива практика на държавите, които не са страни по конвенцията, но почти всички държави, включително и тези, които не са страни по Отавската конвенция и които не подкрепят незабавната забрана на мините, признават необходимостта да се работи в посока евентуалното премахване на противопехотните мини.

Използването на противопехотни запалителни оръжия е забранено, освен ако те не са част от мерките за използване на по-малко увреждащо оръжие, за да се обезвреди противника. Освен това, в случай че бъдат използвани, трябва да се обърне особено внимание, за да се избегне, или във всеки случай да се сведе до минимум, случайната загуба на живота на цивилните, тяхното раняване и повреждане на граждански обекти.

Повечето от тези правила съответстват на договорни разпоредби, които първоначално са прилагани само за международните въоръжени конфликти. Тази тенденция постепенно е обърната, например чрез изменението на Втория протокол на Конвенцията за определени видове конвенционални оръжия през 1996 г., както и скорошното изменение през 2001 г. на Конвенцията за определени видове конвенционални оръжия, за да се разшири приложението на Протоколи I-IV към немеждународните въоръжени конфликти. Обичайните забрани и ограничения, споменати по-горе се прилагат към всеки тип въоръжен конфликт.

Когато МКЧК получи мандат да започне изследването на обичайното международно хуманитарно право, Международният съд на ООН обсъждаше въпроса за законността на заплахата или използването на ядрени оръжия, следвайки искането за съвещателно мнение по този въпрос от Общото събрание на ООН. Следователно МКЧК реши да не предприема собствен анализ по този въпрос. В своето Съвещателно мнение, Международният съд на ООН единодушно постанови, че "заплахата или използването на ядрено оръжие следва да съответства

на изискванията на международното право, приложимо при въоръжен конфликт и в частност принципите и правилата на международното хуманитарно право". [77]

Този извод е важен, като се има предвид, че голям брой държави преговарят приемането на Първия допълнителен протокол, изхождайки от разбирането, че Протоколът няма да се прилага относно използването на ядрени оръжия. Мнението на Съда обаче означава, че правилата за водене на военни действия и общите принципи за използването на оръжие се прилагат и при използването на ядрени оръжия. При прилагането на тези принципи и правила, Съдът прави заключението, че "заплахата или използването на ядрени оръжия ще противоречи на правилата на международното право, приложимо при въоръжен конфликт и в частност на принципите и правилата на хуманитарното право."[78]

Основни гаранции

Основните гаранции се прилагат за всички цивилни лица, които се намират във властта на страна по конфликта и които не вземат или вече не вземат пряко участие в бойните действия, както и към всички лица, които не вземат пряко участие в бойните действия, поради това, че са извън строя *(hors de combat)*. Тъй като основните гаранции са правила, които се прилагат към всички лица, те не са разделени в изследването на особени правила, които се отнасят за отделни категории лица.

Тези основни гаранции имат солидна основа в международното хуманитарно право, приложимо както в международните и немеждународните въоръжени конфликти. В това изследване, повечето от правилата, свързани с основните гаранции са дадени с терминологията, обикновено използвана в хуманитарното право, тъй като това най-добре отразява същността на съответстващото обичайно правило.[79] Някои от тези правила обаче са създадени, за да обхванат същността на серия подробни разпоредби, отнасящи се до определен въпрос, особено правилата, забраняващи насилственото използване на принудителния труд без заплащане, насилствените изчезвания и произволното задържане, както и правилото, изискващо уважение към семейния живот.[80]

Там, където това е уместно, в изследването беше включена и практиката по международните правни норми за защита правата на човека, особено в главата

77 Международен съд на ООН, Съвещателното мнение, Законност на заплахата или използването на ядрени оръжия, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, цит. съч. (бележка 8), стр. 226.

78 Пак там; виж също Общо събрание на ООН, 51 сесия, Първи комитет, Позиция на Международния комитет на Червения кръст (Statement by the International Committee of the Red Cross), UN Doc. A/C.1/51/PV.8, 18 октомври 1996, стр. 10, отпечатано в International Review of the Red Cross, No. 316, 1997, стр. 118–119 ("МКЧК счита, че е трудно да се приеме, че използването на ядрени оръжия може да е в съответствие с правилата на международното право").

79 Тези правила включват основните гаранции, че с цивилните и с лицата, които не участват във военни действия, поради това, че са извън строя (hors de combat) следва да се отнасят хуманно и без каквото и да е враждебно разграничаване; забрана за убийства; забрана за изтезание, жестоко или нечовешко отношение и посегателства срещу човешкото достойнство и особено унизително и оскърбително отношение; забрана за телесни наказания; забрана за осакатяване, медицински или научни експерименти; забрана за изнасилвания и всички други форми на сексуално насилие; забраната за вземане в робство и за търговията с роби във всички нейни форми; забрана за вземане на заложници; забрана за използване на човешки щитове; гаранции за справедлив процес; забрана за колективно налагане на наказания и изискването за спазване на убежденията и религиозните практики на цивилните и лицата извън строя (hors de combat). Виж Customary International Humanitarian Law, supra бележка 4, Том I, Правила 87–94, 96–97 и 100–104.

80 Там, Правила 95, 98–99 и 105.

за основните гаранции. Това беше направено, тъй като международните правни норми за защита правата на човека продължава да се прилага по време на въоръжен конфликт, като изрично е заявено в самите договори по правата на човека, въпреки, че държавите могат, при спазване на определени условия, да се освободят временно от някои задължения по време на обществена опасност. Приложимостта на правната закрила на правата на човека по време на въоръжен конфликт се потвърждава многократно от практиката на държавите и от органите по правата на човека и от Международния съд на ООН.[81] Наскоро съдът в своето Съвещателно мнение по правните последици от построяването на стена в окупираните палестински територии, потвърди, че "защитата, съдържаща се от конвенциите по правата на човека не се прекратява в случай на въоръжен конфликт" и че докато може да има права, за които се прилага изключително международното хуманитарно право или международните правни норми за защита правата на човека, то има други, "за които могат да се прилагат и двата клона на международното право".[82] Изследването обаче няма за цел да прави преценка на обичайната правна закрила на правата на човека. Вместо това, практиката по правната закрила на правата на човека е включена, за да подкрепи, подсили и изясни аналогичните принципи на международното хуманитарно право.

Правоприлагане

Редица норми относно прилагането на международното хуманитарно право са станали част от обичайното международно право. В частност тази, че всяка страна по конфликта се задължава да спазва и да осигури спазването на международното хуманитарно право от нейните въоръжени сили и другите лица или групи, действащи фактически по нейните инструкции или под нейно нареждане или контрол. В резултат на това, всяка страна по конфликта, включително въоръжените опозиционни групи, трябва да проведе обучение по международно хуманитарно право за своите въоръжени сили. Освен тези общи задължения, не е толкова ясно до каква степен другите особени механизми за правоприлагане, които са задължителни за държавите са задължителни за техните въоръжени опозиционни групи. Например задължението да се дават заповеди или инструкции, които да гарантират спазването на международното хуманитарно право е ясно разписано в международното право по отношение на държавите, но не и за въоръжените опозиционни групи. По подобен начин, съществува задължение за държавите да осигурят юридически съветници, които при необходимост да съветват военните командири на съответното ниво за спазването на международното хуманитарно право, но не и за въоръжените опозиционни групи.

Освен това, държавата е отговорна за нарушенията на международното хуманитарно право, свързано с нея и трябва да възстанови изцяло загубите или щетите, причинени от тези нарушения. Не е ясно дали за въоръжените опозиционни групи може да се търси еднаква отговорност за нарушенията,

81 Виж Там, Въведение към глава 32, Основни гаранции.

82 Международен съд на ООН, Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, 9 July 2004, § 106.

извършени от техни членове и какви биха могли да бъдат последиците от такава отговорност. Както беше казано по-горе, въоръжените опозиционни групи следва да спазват международното хуманитарно право и следва да действат под "отговорно командване".[83] В резултат на това, може да се твърди, че въоръжените опозиционни групи носят отговорност за действия, извършени от лица, които съставляват част от такива групи. Последствията от тази отговорност обаче не са ясни. В частност, не е ясно до каква степен въоръжената опозиционна група има задължение да възстанови изцяло последиците от незаконните си действия, въпреки че в много държави пострадалите могат да внесат гражданскоправен иск за обезщетение на вреди срещу нарушителите. По отношение на индивидуалната отговорност, обичайното международно хуманитарно право вменява наказателна отговорност на всички лица, които извършват, заповядват извършването или които са отговорни по друг начин като командири или по-горни по ранг за извършването на военни престъпления. Прилагането на режима за военни престъпления, тоест разследването на военните престъпления и наказателното преследване на обвиняемите, е задължение, вменено на държавите. Държавите могат да се разтоварят от това задължение като създадат международни или смесени съдилища за тази цел.

Заключение

Изследването няма за цел да се опита да определи обичайния характер на всяка договорна разпоредба на международното хуманитарно право, а да анализира определени въпроси, за да определи кои правила на обичайното международно хуманитарно право могат да бъдат изведени въз основа на практиката на държавите, във връзка с тези въпроси. Краткият обзор на някои на изводите, които изследването прави, все пак показва, че принципите и правилата, които се съдържат в договорното право са възприети широко от практиката и до голяма степен са повлияли на образуването на обичайно международно право. Много от тези принципи и правила сега съставляват част от обичайното международно право. Като такива, те са задължителни за всички държави, независимо дали са ратифицирали договорите или не, а също така и за въоръжените опозиционни групи, в случай, че правилата се прилагат към всички страни на немеждународен въоръжен конфликт.

Изследването също показа, че много правила на обичайното международно право са приложими и при международен и немеждународен въоръжен конфликт и посочи степента, в която практиката на държавата надвишава обхвата на съществуващото договорно право и разширява правилата, приложими към немеждународен въоръжен конфликт. Регламентирането на воденето на военни действия и третирането на лицата във вътрешен въоръжен конфликт е по-подробно и пълно от предвиденото в съществуващото договорно право. Остава да бъде изследвано до каква степен, от хуманитарна и военна гледна точка по-подробната и пълна регламентация е достатъчна и дали се налага по-нататъшни развития на правото.

83 Втори допълнителен протокол, член 1, ал. 1.

Както и при договорното право, за ефективното прилагане на правилата на обичайното международно хуманитарно право е необходимо разпространение, обучение и влизане в сила. Тези правила следва да бъдат включени във военните устави и националното законодателство, в случай, че това не е вече извършено.

Изследването също така разкри определени области, в които правото не е ясно и посочи въпроси, които имат нужда от по-нататъшно изясняване, като например определението за цивилни в немеждународни въоръжени конфликти, концепцията за пряко участие във военни действия и обхвата и приложението на принципа на пропорционалност.

В светлината на достиженията до този момент, както и работата, която все още предстои да бъде извършена, изследването не трябва да се възприема като край, а като начало на нов процес, насочен към подобряването на и постигане на съгласие за принципите и правилата на международното хуманитарно право. В този процес, изследването може да послужи като основа за обширна дискусия и диалог по прилагането, изясняването и възможното развиване на правото.

Приложение. Списък на обичайните правила на международното хуманитарно право

Този списък се основава на изводите, направени в Том I на изследването за обичайното международно хуманитарно право. Изследването няма за цел да определи обичайноправния характер на всяко едно правило на международното хуманитарно право и поради това то не следва задължително структурата на съществуващите договори.
Приложимостта на правилата са посочени в скобите. Съкращението МВК се отнася до обичайните правила, приложими при международен въоръжен конфликт, а съкращението НМВК – до обичайните правила, приложими при немеждународен въоръжен конфликт. Във втория случай, за някои от правилата е отбелязано, че приложимостта им е спорна, доколкото практиката в общи линии води до този извод, но не е достатъчно обширна.

Принцип на отличаване

Отличаване между цивилни и комбатанти

Правило 1. Страните по конфликта следва винаги да разграничават цивилните и комбатантите. Атаките могат да бъдат насочвани единствено срещу комбатантите. Атаките не следва да бъдат насочвани срещу цивилни лица. (МВК/НМВК)

Правило 2. Забраняват се всички актове или заплахи с насилие, чиито единствена цел е да се разпространява страх сред цивилното население. (МВК/НМВК)

Правило 3. Комбатанти са всички членове на въоръжените сили на страна по конфликта, с изключение на медицинските и религиозни служители. (МВК)

Правило 4. Въоръжените сили на страна по конфликта включват всички организирани въоръжени сили, групи и части, които се намират под командване, което носи отговорност пред тази страна за поведението на подчинените си. (МВК)

Правило 5. Цивилните са лица, които не са членове на въоръжените сили. Гражданското население се състои от всички цивилни лица. (МВК/НМВК)

Правило 6. Цивилните се закрилят от атаки, доколкото и за времето през което не вземат пряко участие в бойните действия. (МВК/НМВК)

Отличаване между цивилни обекти и военни цели

Правило 7. Страните по конфликта са задължени по всяко време да правят разграничение между граждански обекти и военни цели. Атаките могат да са насочени само срещу военни цели. Атаките не следва да са насочени срещу граждански обекти. (МВК/НМВК)

Правило 8. Доколкото се касае до обектите, военни цели са само тези, които по тяхната същност, местоположение, предназначение или използване имат реален принос към бойните действия и чието частично или пълно унищожаване, залавяне или неутрализиране, при съществуващите обстоятелства по това време, предоставят определено военно предимство. (МВК/НМВК)

Правило 9. Цивилните обекти са всички обекти, които не са военни цели. (МВК/НМВК)

Правило 10. Цивилните обекти са защитени от атака, доколкото и за времето през което те не са военни цели. (МВК/НМВК)

Неизбирателни атаки

Правило 11. Неизбирателните атаки са забранени. (МВК/НМВК)

Правило 12. Неизбирателните атаки са тези атаки, които:

(а) не са насочени към определена военна цел;

(б) използват начини и средства за водене на бойни действия, които не могат да бъдат насочени към определена военна цел; или

(в) използват такива начини или средства на водене на бойни действия, чиито ефекти не могат да бъдат ограничени съгласно изискванията на международното хуманитарно право;

и в последствие, във всеки такъв случай са от естество да поразят военни цели и цивилни лица или цивилни обекти без правене на разграничаване между тях. (МВК/НМВК)

Правило 13. Забранени са атаките чрез бомбардиране на обекти при използване на методи или средства, които възприемат като единствена военна цел няколко ясно отделени и обозначени военни цели, разположени в град, село или друго населено място и които съдържат подобна концентрация на цивилни лица или цивилни обекти. (МВК/НМВК)

Пропорционалност при атаките

Правило 14. Забранено е започването на атака, за която може да се очаква да причини случайно лишаване на живота на цивилни, наранявания на цивилни, повреждане на цивилни обекти, или комбинация от тях, които биха били прекомерни в сравнение с конкретното и пряко очаквано военно предимство. (МВК/НМВК)

Предпазни мерки при атака

Правило 15. При провеждането на военни операции е необходимо да се обръща постоянно внимание на запазването на гражданското население, цивилните и цивилните обекти. Необходимо е да се вземат всички възможни предпазни мерки за да се избегне, както и във всеки случай да се намалят случайното лишаване от живот на цивилни, наранявания на цивилни и повреждане на цивилни обекти. (МВК/НМВК)

Правило 16. Всяка от страните по конфликта трябва да направи всичко възможно, за да се увери, че целите са военни цели. (МВК/НМВК)

Правило 17. Всяка от страните по конфликта трябва да вземе всички възможни предпазни мерки при избора на начините и средствата на водене на бойни действия, с цел да избегне и във всеки случай да намали случайното лишаване от живота на цивилни, нараняване на цивилни и повреждането на цивилни обекти. (МВК/НМВК)

Правило 18. Всяка от страните по конфликта трябва да направи всичко възможно за да прецени дали може да се очаква атаката да причини случайно лишаване от живота на цивилни, нараняване на цивилни, повреждането на цивилни обекти или комбинация от тях, които биха били прекомерни в сравнение с конкретното и пряко очаквано военно предимство. (МВК/НМВК)

Правило 19. Всяка страна по конфликта трябва да направи всичко възможно да отмени или забави атаката, когато стане ясно, че целта не е военна цел или може да

се очаква атаката да причини случайно лишаване от живот на цивилни, нараняване на цивилни, повреждането на цивилни обекти или комбинация от тях, които биха били прекомерни в сравнение с конкретното и пряко очаквано военно предимство. (МВК/НМВК)

Правило 20. Всяка страна по конфликта трябва да даде ефективно предварително предупреждение за атаките, които могат да засегнат гражданското население, освен ако обстоятелствата не позволяват това. (МВК/НМВК)

Правило 21. Когато е възможен избор между няколко военни цели, за да се постигне подобно военно предимство, трябва да се избере целта, атаката върху която може да се очаква да застраши в най-малка степен живота на цивилните и цивилните обекти. (МВК/спорно НМВК)

Предпазни мерки срещу последиците от атаките

Правило 22. Страните по конфликта трябва да вземат всички необходими предпазни мерки, за да защитят от ефектите на атаките гражданското население и цивилните обекти, които се намират под техен контрол. (МВК/НМВК)

Правило 23. Всяка от страните по конфликта трябва, до необходимото ниво, да избегне разполагането на военни цели във вътрешността или в близост до гъсто населените зони. (МВК/спорно НМВК)

Правило 24. Всяка от страните по конфликта трябва, доколкото това е възможно, да преместят цивилните лица и цивилните обекти под техен контрол, които се намират в близост до военните цели. (МВК/спорно НМВК)

Лица и обекти с особена защита

Медицински и религиозни служители и обекти

Правило 25. Медицинските служители, които са определени изключително за изпълнение на медицински задължения трябва да бъдат уважавани и закриляни при всички обстоятелства. Те губят защитата, ако извън своята хуманитарна функция, извършват действия вредоносни за врага. (МВК/НМВК)

Правило 26. Забранява се налагането на наказание на лице, което е изпълнило медицинските си задължения, при условие, че те са съвместими с медицинската етика или принуждаването на лице, ангажирано с медицинска дейност, да извършва действия, несъвместими с медицинската етика. (МВК/НМВК)

Правило 27. Религиозните служители, които са определени изключително за извършване на религиозни задължения трябва да бъдат уважавани и закриляни при всички обстоятелства. Те губят защитата, ако извън своята хуманитарна функция, извършват действия вредоносни за врага. (МВК/НМВК)

Правило 28. Медицинските части, които са определени изключително за изпълнение на медицински задължения трябва да бъдат уважавани и закриляни при всички обстоятелства. Те губят защитата, ако извън своята хуманитарна функция, извършват действия вредоносни за врага. (МВК/НМВК)

Правило 29. Медицинските транспортни средства, които са определени изключително за извършване на медицински транспорт трябва да бъдат уважавани и закриляни при всички обстоятелства. Те губят защитата, ако извън своята

хуманитарна функция, извършват действия вредоносни за врага. (МВК/НМВК)

Правило 30. Забранени са атаките, насочени срещу медицинските и религиозните служители и обекти, които са видимо обозначени с емблемите по Женевските конвенции, в съответствие с международното право. (МВК/НМВК)

Лица, извършващи хуманитарно подпомагане и обекти, използвани за това

Правило 31. Лицата, извършващи хуманитарно подпомагане трябва да бъдат уважавани и закриляни. (МВК/НМВК)

Правило 32. Обектите, използвани за операции за хуманитарно подпомагане, трябва да бъдат уважавани и закриляни. (МВК/НМВК)

Лица и обекти, включени в мироопазващи мисии

Правило 33. Забранено е насочването на атаки срещу лица и обекти, включени в мироопазващи мисии, съгласно Устава на ООН, доколкото те имат право на защитата, давана на цивилните лица и цивилните обекти съгласно международното хуманитарно право. (МВК/НМВК)

Журналисти

Правило 34. Цивилните журналисти, ангажирани в професионални мисии в зона на въоръжен конфликт трябва да бъда уважавани и закриляни, доколкото не взимат пряко участие в бойните действия. (МВК/НМВК)

Защитени зони

Правило 35. Забранено е насочването на атаки срещу зона, която е създадена за убежище на ранени, болни и на цивилни лица срещу последиците от бойните действия. (МВК/НМВК)

Правило 36. Забранено е насочването на атаки срещу демилитаризирани зони, договорени между страните по конфликта. (МВК/НМВК)

Правило 37. Забранено е насочването на атаки срещу незащитени места. (МВК/НМВК)

Културни ценности

Правило 38. Всяка от страните по конфликта е задължена да уважава културните ценности:

А. Специално внимание трябва да бъде отделено по време на военните операции, за да се избегне повреждането на сгради, посветени на религията, изкуството, науката, образованието или предназначени за благотворителни цели и историческите паметници, освен ако те не представляват военни цели.

Б. Обектите, които са от голямо значение за културното наследство на цялото човечество не могат да бъдат обект на атакуване, освен ако това не е абсолютно наложително от военна необходимост.

(МВК/НМВК)

Правило 39. Забранено е използването на ценности, които са от голямо значение за културното наследство на цялото човечество, за цели, които е вероятно да ги изложат на унищожение или на повреждане, освен ако това не е абсолютно наложително от военна необходимост. (МВК/НМВК)

Правило 40. Всяка страна по конфликта е задължена да защитава културните ценности:

А. Забранено е отнемането или унищожаването или съзнателното повреждане на институции, посветени на религията, благотворителността, образованието, изкуствата и науката, на историческите паметници и на творбите на изкуството и науката.

Б. Забранена е всяка форма на кражба, плячкосване или незаконно придобиване, както и на всички вандалски действия, насочени срещу ценностите от голямо значение за културното наследство за цялото човечество. (МВК/НМВК)

Правило 41. Окупационните сили са задължени да предотвратят незаконното изнасяне на културни ценности от окупираните територии и са задължени да върнат незаконно изнесените ценности на компетентните власти на окупираните територии. (МВК)

Места и инсталации, съдържащи опасни сили

Правило 42. Особено внимание трябва да бъде отделено за предпазването на места и инсталации, съдържащи опасни сили, а именно язовири, диги и атомни електроцентрали, както и други инсталации, които се намират в тях или в близост до тях, за да се избегне изпускането на опасни сили и последващите големи загуби сред цивилното население. (МВК/НМВК)

Природна среда

Правило 43. Общите принципи на водене на бойните действия се прилагат към природната среда:

А. Забранено е атакуването на каквато и да е част от природната среда, освен ако не представлява военна цел

Б. Забранено е унищожаването на каквато и да е част от природната среда, освен ако това се налага от абсолютна военна необходимост.

В. Забранено е започването на атака срещу военна цел, за която може да се очаква да причини случайна увреда на природната среда, която би била прекомерна в сравнение с конкретното и пряко военно предимство.

(МВК/НМВК)

Правило 44. начините и средствата на водене на бойни действия следва да се използват при съответното съобразяване със защитата и запазването на природната среда. При воденето на военните операции трябва да се вземат всички необходими предпазни мерки, за да се избегне или във всеки случай да се намали случайната увреда на околната среда. Липсата на научни доказателства за последствията върху околната среда от определени военни операции не освобождава страната по конфликта да вземе такива предпазни мерки. (МВК/спорно НМВК)

Правило 45. Забранено е използването на начини и средства за водене на бойни действия, които са насочени или за които може да се очаква да причинят широко разпространено, дълготрайна и сериозна увреда на околната среда е забранена. Забранява се използването на природната среда като оръжие. (МВК/спорно НМВК)

Особени начини на водене на война

Отказване на пощада

Правило 46. Забранено е нареждането, че няма да има пощада, заплашването на противника с това или воденето на бойни действия на тази основа. (МВК/НМВК)

Правило 47. Забранено е атакуването на лица, които са признати, че са извън строя *(hors de combat).*

Едно лице е извън строя *(hors de combat),* когато:

А) се намира във властта на противниковата страна;

Б) когато е в беззащитно състояние, тъй като е в безсъзнание, корабокруширал, ранен или болен; или

В) когато ясно изразява намерение да се предаде;

И той/тя не предприема каквито и да е враждебни действия и не се опитва да избяга.

(МВК/НМВК)

Правило 48. Забранено е атакуването на лице, което скача с парашут от въздухоплавателно средство в беда, по време на неговото приземяване. (МВК/НМВК)

Разрушаване и отнемане на имущество

Правило 49. Страните по конфликта могат да отнемат военно оборудване, което принадлежи на противниковата страна като военен трофей. (МВК)

Правило 50. Забранено е унищожаването или отнемането на имущество на противника, освен ако това не е абсолютно наложително от военна необходимост. (МВК/НМВК)

Правило 51. В окупираните територии:

(а) могат да бъдат конфискувани движими вещи, публична собственост, които могат да бъдат използвани за военни операции;

(б) недвижимите вещи, публична собственост следва да бъдат управлявани съгласно правилата на правото на ползване; и

(в) частната собственост трябва да бъде уважавана и не може да бъде конфискувана;

Освен ако унищожаването или отнемането на такава собственост не е абсолютно наложително от военна необходимост. (МВК)

Правило 52. Забранено е плячкосването. (МВК/НМВК)

Насилствено причиняване на глад и достъп до хуманитарна помощ

Правило 53. Забранено е насилственото причиняване на глад на гражданското население като начин на водене на война. (МВК/НМВК)

Правило 54. Забранено е атакуването, унищожаването, преместването или повреждането до степен на негодност за употреба на обекти, които са абсолютно необходими за оцеляването на гражданското население. (МВК/НМВК)

Правило 55. Страните по конфликта трябва да допуснат и подпомогнат бързото и безпрепятствено преминаване на хуманитарна помощ за нуждаещото се гражданско население, която се дава безпристрастно и без каквото и да е враждебно разграничаване, в зависимост от правото им на контрол. (МВК/НМВК)

Правило 56. Страните по конфликта са задължени да осигурят на упълномощените лица, оказващи хуманитарна помощ свобода на придвижване, необходима за упражняване на техните функции. Само в случай на абсолютна военна необходимост тяхното придвижване може да бъде временно ограничено. (МВК/НМВК)

Измама

Правило 57. Военните хитрости не са забранени, доколкото не нарушават правилата на международното хуманитарно право. (МВК/НМВК)

Правило 58. Забранено е злоумишленото използване на белия флаг за примирие. (МВК/НМВК)

Правило 59. Забранено е злоумишленото използване на отличителните емблеми на Женевските конвенции. (МВК/НМВК)

Правило 60. Забранено е използването на емблемата и униформата на ООН, освен по начин, разрешен от организацията. (МВК/НМВК)

Правило 61. Забранено е злоумишленото използване на други международно познати емблеми. (МВК/НМВК)

Правило 62. Забранено е злоумишленото използване на флагове или военни емблеми, отличителни знаци или униформи на противниковата страна. (МВК/спорно НМВК)

Правило 63. Забранено е злоумишленото използване на флагове или военни емблеми, отличителни знаци или униформи на неутрални държави или на държави, които не са страна на конфликта. (МВК/спорно НМВК)

Правило 64. Забранено е сключването на споразумение за прекратяване на бойните действия с цел да се атакува изненадващо противника, който разчита на това споразумение. (МВК/НМВК)

Правило 65. Забранено е убиването, нараняването или залавянето на противника чрез използването на вероломство. (МВК/НМВК)

Комуникация с врага

Правило 66. Командирите могат да осъществяват не-враждебни контакти, използвайки всички средства за комуникация. Тези контакти следва да се основават на добросъвестността. (МВК/НМВК)

Правило 67. Парламентьорите са неприкосновени. (МВК/НМВК)

Правило 68. Командирите могат да вземат необходимите предпазни мерки, за да не допуснат присъствието на парламентьори да бъде в техен ущърб. (МВК/НМВК)

Правило 69. Парламентьорите, които се възползват от своето привилегирована положение, за да извършват действия, противоречащи на международното право и които са в ущърб на противника, губят своята неприкосновеност. (МВК/НМВК)

Оръжия

Общи принципи за използването на оръжия

Правило 70. Забранено е използването на средства и начини на водене на война, които по своето естество са в състояние да причинят прекомерни увреждания или

ненужно страдание. (МВК/НМВК)

Правило 71. Забранено е използването на оръжия, които са по естеството си неизбирателни. (МВК/НМВК)

Отрови

Правило 72. Забранено е използването на отрови или на отровни оръжия. (МВК/НМВК)

Биологически оръжия

Правило 73. Забранено е използването на биологически оръжия. (МВК/НМВК)

Химически оръжия

Правило 74. Забранено е използването на химически оръжия. (МВК/НМВК)

Правило 75. Забранено е използването като метод на бойни действия на химически вещества, използвани при овладяване на бунтове. (МВК/НМВК)

Правило 76. Забранено е използването на хербициди като средство за водене на бойни действия, при положение че те:

(а) са от такова естество, че представляват забранени химически оръжия;
(б) са от такова естество, че представляват забранени биологически оръжия;
(в) са насочени към растителни видове, които не са военна цел;
(г) биха причинили случайно лишаване от живот на цивилни, наранявания на цивилни лица, повреждане на цивилни обекти, или комбинация от тях, за които може да се очаква, че ще бъдат прекомерни в сравнение с очакваното конкретно и директно военно преимущество; или
(д) биха причинили широкообхватна, дългосрочна и сериозна увреда на природната среда.

(МВК/НМВК)

Разширяващи се боеприпаси

Правило 77. Забранено е използването на боеприпаси, които се разширяват или се сплескват лесно в човешкото тяло. (МВК/НМВК)

Избухващи куршуми

Правило 78. Забранено е използването на боеприпаси, които се взривяват в човешкото тяло. (МВК/НМВК)

Оръжия, чиито основен ефект е да нараняват чрез осколки, които не могат да бъдат открити

Правило 79. Забранено е използването на оръжия, чиито основен ефект е да нараняват чрез осколки, които не могат да бъдат засечени чрез рентгенови лъчи в човешкото тяло. (МВК/НМВК)

Мини-сюрпризи

Правило 80. Забранено е използването на мини-сюрпризи, които по някакъв

начин могат да бъдат прикрепени или свързани с обекти или лица със специална закрила съгласно международното международно право или обекти, които има вероятност да привлекат цивилни. (МВК/НМВК)

Противопехотни мини

Правило 81. При използването на противопехотни мини е необходимо да се отдели особено внимание за намаляване на техния неизбирателен ефект. (МВК/НМВК)

Правило 82. Всяка от страните по конфликта, която използва мини, е задължена да запише тяхното разположение, колкото се може по-подробно. (МВК/спорно НМВК)

Правило 83. След края на активните бойни действия, всяко от страните по конфликта, която е използвала мини, е задължена да ги премахне или по друг начин да ги обезвреди за цивилните лица или да улесни тяхното премахване. (МВК/НМВК)

Запалителни оръжия

Правило 84. В случай, че се използват запалителни оръжия, трябва да се обърне особено внимание, за да се избегне, или във всеки случай да се сведе до минимум, случайното лишаване от живот на цивилните, тяхното раняване и повреждане на граждански обекти. (МВК/НМВК)

Правило 85. Забранено е използването на противопехотни запалителни оръжия, освен ако те не са част от мерките за използване на по-малко увреждащо оръжие, за да се обезвреди противника. (МВК/НМВК)

Ослепяващи лазерни оръжия

Правило 86. Забранено е използването на лазерни оръжия, чието специално предназначение или една от техните бойни функции е да причиняват постоянна слепота на невъоръжено око. (МВК/НМВК)

Третиране на цивилни и на лица, които не вземат пряко участие в бойните действия, поради това, че са извън строя *(Hors de Combat)*

Основни гаранции

Правило 87. Цивилните и лица, които не вземат пряко участие в бойните действия, поради това, че са извън строя (hors de combat) следва да бъдат третирани хуманно. (МВК/НМВК)

Правило 88. Забранено е враждебното разграничаване при прилагането на международното хуманитарно право въз основа на раса, цвят, пол, език, религия или вероизповедание, политическо или друго мнение, националност или социално положение, имотно състояние, гражданско състояние или по какъвто и да е друг критерий. (МВК/НМВК)

Правило 89. Забранено е убийството. (МВК/НМВК)

Правило 90. Забранени са изтезанията, жестокото или нечовешко отношение и посегателствата срещу човешкото достойнство и особено унизителното и оскърбително отношение. (МВК/НМВК)

Правило 91. Забранени са телесните наказания. (МВК/НМВК)

Правило 92. Забранени са осакатяването, медицинските или научни експерименти или каквито и да е други медицински процедури, за които няма здравословни показания от засегнатото лице и които не съответстват на общо признатите медицински стандарти (МВК/НМВК)

Правило 93. Забранени са изнасилванията и всички други форми на сексуално насилие. (МВК/НМВК)

Правило 94. Забранени са вземането в робство и търговията с роби във всички нейни форми. (МВК/НМВК)

Правило 95. Забранено е насилственото използване на принудителния или на унизителния труд без заплащане. (МВК/НМВК)

Правило 96. Забранено е вземането на заложници. (МВК/НМВК)

Правило 97. Забранено е използването на човешки щитове. (МВК/НМВК)

Правило 98. Забранени са насилствените изчезвания. (МВК/НМВК)

Правило 99. Забранено е произволното лишаване от свобода. (МВК/НМВК)

Правило 100. Никой не може да бъде обвинен или осъден, освен при спазване на изискванията за справедлив процес, при прилагането на основните правни гаранции. (МВК/НМВК)

Правило 101. Никой не може да бъде обвинен или съден за престъпление за действие или бездействие, които не е съставлявало състав на престъпление съгласно вътрешното или международното право по времето, когато е било извършено, нито може да му бъде наложено по-тежко от това, което е било приложимо по време на извършване на деянието. (МВК/НМВК)

Правило 102. Никой не може да бъде обвинен за престъпление освен въз основа на индивидуална наказателна отговорност. (МВК/НМВК)

Правило 103. Забранено е налагането на колективни наказания. (МВК/НМВК)

Правило 104. Религиозните убеждения и практики на цивилните и лицата, които не вземат пряко участие в бойните действия, поради това, че са извън строя *(hors de combat)* трябва да бъдат уважавани. (МВК/НМВК)

Правило 105. Семейният живот трябва да бъде уважаван, до колкото това е възможно. (МВК/НМВК)

Комбатанти и военнопленници

Правило 106. Комбатантите са задължени да се отличават от гражданското население доколкото участват в атака или във военната операция, която я подготвя. В случай, че не изпълнят това свое задължение, то те губят правото си на статут на военнопленници. (МВК)

Правило 107. Комбатантите, които са заловени като шпиони нямат право на статут на военнопленници. Те не могат да бъдат обвинени или съдени без да бъде проведен процес. (МВК)

Правило 108. Наемните войници, съгласно дефиницията по Първия допълнителен протокол, нямат право да получат статус на комбатанти или на

военнопленници. Те не могат да бъдат обвинени или съдени без да бъде проведен процес. (МВК)

Ранени, болни и корабокрушенци

Правило 109. Когато обстоятелствата позволяват това, но особено след бойни действия, всяка от страните по конфликта е задължена незабавно да предприеме всички необходими мерки за да издири, събере и евакуира ранените, болните и корабокруширалите без да прави враждебно разграничаване. (МВК/НМВК)

Правило 110. Ранените, болните и корабокруширалите трябва да получат, до най-голямата възможна степен и без каквото и да е забавяне, медицинска грижа и внимание, необходимо от тяхното състояние. Не следва да се прави каквото и да е разграничение между тях, освен по медицински показатели. (МВК/НМВК)

Правило 111. Всяка от страните по конфликта е задължена да вземе всички възможни мерки за закрила на ранените, болните и корабокруширалите от лошо отношение и от ограбване на тяхната частна собственост. (МВК/НМВК)

Мъртви

Правило 112. Когато обстоятелствата позволяват това и особено след бойни действия, всяка от страните по конфликта е задължена незабавно да предприеме всички възможни мерки, за да издири, събере и евакуира мъртвците без да прави враждебно разграничаване между тях. (МВК/НМВК)

Правило 113. Всяка от страните по конфликта е задължена да вземе всички възможни мерки, за да предотврати разлагането на мъртвците. Забранено е осакатяването на трупове. (МВК/НМВК)

Правило 114. Страните по конфликта е задължена да положи усилия, за да улесни връщането на останките на починалите по искане на страната, на която принадлежат или по искане на родините. Задължително е предаването и на личните вещи. (МВК)

Правило 115. Мъртвите трябва да бъдат погребвани по уважителен начин и техните гробове следва да бъдат уважавани и поддържани по подходящ начин. (МВК/НМВК)

Правило 116. С оглед идентификация на мъртвите, всяка от страните по конфликта е задължена да води запис на всяка налична информация преди погребването и да отбележи местоположението на гробовете. (МВК/НМВК)

Изчезнали лица

Правило 117. Всяка от страните по конфликта е задължена да вземе всички възможни мерки, за да отбележи и води на отчет лицата, които се считат за изчезнали в резултат на въоръжения конфликт и е задължена да предостави на членовете на техните семейства всяка информация, с която разполага за тяхната съдба. (МВК/НМВК)

Лица, лишени от свобода

Правило 118. На лицата, лишени от свобода трябва да им се предоставят достатъчно вода, облекло, подслон и подходяща медицинска грижа. (МВК/НМВК)

Правило 119. Жените, лишени от свобода, следва да бъдат държани в места, отделени от тези за мъжете, с изключение на случаите когато семейства се настаняват заедно и те трябва да бъдат пряко надзиравани от жени. (МВК/НМВК)

Правило 120. Децата, лишени от свобода, следва да бъдат задържани в места, отделени от тези за възрастните, с изключение на случаите когато семейства се настаняват заедно. (МВК/НМВК)

Правило 121. Лицата, лишени от свобода, следва да бъдат държани в места, отделени от зоната на бойните действия и които гарантират тяхното здраве и хигиена. (МВК/НМВК)

Правило 122. Забранен е грабежът на лични вещи на лицата, лишени от свобода. (МВК/НМВК)

Правило 123. Задължително е записването на личните данни на лица, лишени от свобода. (МВК/НМВК)

Правило 124.

А. При международни въоръжени конфликти, на МКЧК трябва да се осигури редовен достъп до всички лица, лишени от свобода, за да провери условията на тяхното задържане и да възстанови контактите между тези лица и техните семейства. (МВК)

Б. При немеждународни въоръжени конфликти, МКЧК може да предложи своите услуги на страните по конфликта, за да посещава всички лица, лишени от свобода по причини, свързани с конфликта за да провери условията на тяхното задържане и да възстанови контактите между тези лица и техните семейства. (НМВК)

Правило 125. На лицата, лишени от свобода трябва да им бъде позволено да водят кореспонденция със своите семейства, при спазване на основателни условия, свързани с честотата и необходимостта от налагане на цензура от властите. (МВК/НМВК)

Правило 126. На цивилните интернирани лица и лицата, лишени от свобода във връзка с немеждународен въоръжен конфликт трябва да им бъде разрешено до разумна степен да приемат посетители, особено близки роднини. (МВК/НМВК)

Правило 127. Личните верски убеждения и религиозните практики на лицата, лишени от свобода трябва да бъдат уважавани. (МВК/НМВК)

Правило 128.

А. Военнопленниците трябва да бъдат освободени и репатрирани незабавно след преустановяване на активните бойни действия. (МВК)

Б. Цивилните интернирани лица трябва да бъдат освободени веднага щом причините, които са наложили тяхното интерниране престанат да съществуват, но колкото се може по-скоро след прекратяване на активните бойни действия. (МВК)

В. Лицата, лишени от свобода във връзка с немеждународен въоръжен конфликт трябва да бъдат освободени веднага щом причините за тяхното лишаване от свобода престанат да съществуват. (НМВК)

Лицата, споменати по-горе могат да продължат да бъдат лишени от свобода ако срещу тях продължава наказателно производство или ако излежават законно наложено наказание.

Разселване и разселени лица

Правило 129.

А. На страните по международен въоръжен конфликт не им е разрешено да депортират или насилствено да преместват изцяло или отчасти гражданското население на окупирана територия, освен ако това не се налага от сигурността на засегнатите цивилни или от абсолютна военна необходимост. (МВК)

Б. Страните по немеждународен въоръжен конфликт не могат да нареждат разселването изцяло или отчасти на гражданското население по причини, свързани с конфликта, освен ако това не се налага от сигурността на засегнатите цивилни или от абсолютна военна необходимост. (НМВК)

Правило 130. Страните не могат да депортират или да преместват части от своето гражданско население в територията, която окупират. (МВК)

Правило 131. В случай на разселване, трябва да бъдат взети всички възможни мерки, за да се осигури на засегнатите цивилни лица удовлетворителни условия на подслон, хигиена, здраве, сигурност и храна, както и да не се разделят членове на семейства. (МВК/НМВК)

Правило 132. Разселените лица имат право на доброволно и сигурно завръщане по домовете си или по местата на обичайно обитаване когато бъдат премахнати причините за тяхното разселване. (МВК/НМВК)

Правило 133. Вещните права на разселените лица следва да бъдат уважавани. (МВК/НМВК)

Други лица със специална закрила

Правило 134. Специалната закрила, здравните нужди и нуждата от подкрепа на жените, засегнати от въоръжен конфликт трябва да бъдат уважавани. (МВК/НМВК)

Правило 135. Децата, засегнати от въоръжен конфликт, имат право на специално уважение и закрила. (МВК/НМВК)

Правило 136. Децата не следва да бъдат наемани във въоръжените сили или във въоръжени групи. (МВК/НМВК)

Правило 137. На децата не следва да бъде позволено да вземат участие в бойните действия. (МВК/НМВК)

Правило 138. Възрастните, хората с увреждания и болните, засегнати от въоръжен конфликт имат право на специално уважение и закрила. (МВК/НМВК)

Правоприлагане

Съответствие с Международното хуманитарно право

Правило 139. Всяка от страните по конфликта е задължена да уважава и да осигури уважение към международното хуманитарно право от страна на своите въоръжени сили и от други лица или групи, които на практика действат по нейни указания или под нейно управление или контрол. (МВК/НМВК)

Правило 140. Задължението за уважение и осигуряване на уважението към международното хуманитарно право не зависи от реципрочността. (МВК/НМВК)

Правило 141. Всяка държава е задължена да осигури правни съветници на

военните командири на уместно ниво в йерархията, които да им дават съвети за приложението на международното хуманитарно право. (МВК/НМВК)

Правило 142. Държавите и страните по конфликта са задължени да провеждат обучение по международно хуманитарно право за своите въоръжени сили. (МВК/НМВК)

Правило 143. Държавите са задължени да насърчават преподаването по международно хуманитарно право на гражданското население. (МВК/НМВК)

Прилагане на международното хуманитарно право

Правило 144. Държавите са задължени да не насърчават нарушението на международното хуманитарно право от страните по въоръжен конфликт. Те са длъжни да упражнят своето влияние, доколкото това е възможно, да спрат нарушенията на международното хуманитарно право. (МВК/НМВК)

Правило 145. Доколкото не са забранени от международното право, военните репресалии подлежат на ограничителни условия. (МВК)

Правило 146. Забранени са военните репресалии срещу лица, защитени от Женевските конвенции. (МВК)

Правило 147. Забранени са репресалите срещу обекти, защитени от Женевските конвенции и Хагската конвенция за защита на културните ценности. (МВК)

Правило 148. Страните по не-международен въоръжен конфликт нямат право да използват военни репресалии. Забранени са всякакви други ответни мерки срещу лица които не взимат пряко участие във военните действия или вече са прекратили такова участие. (НМВК)

Отговорност и репарации

Правило 149. Държавата носи отговорност за нарушенията на международното хуманитарно право, свързани с нея, включително:

А) нарушения, извършени от нейни органи, включително от нейните въоръжени сили;
Б) нарушения, извършени от физически или юридически лица, на които е възложено да упражняват елементи от държавната власт;
В) нарушения, извършени от лица или групи, които на практика действат по нейни указания или под нейно управление или контрол; и
Г) нарушения, извършени от физически лица или от групи, които тя припознава и приема като собствено поведение.

(МВК/НМВК)

Правило 150. Държавата, отговорна за нарушаването на международното хуманитарно право е задължена да възстанови изцяло причинената загуба или повреждане. (МВК/НМВК)

Индивидуална отговорност

Правило 151. Всяко лице носи индивидуална наказателна отговорност за военните престъпления, извършени от него. (МВК/НМВК)

Правило 152. Командирите и другите висшестоящи носят наказателна отговорност за военните престъпления, извършени по тяхно нареждане. (МВК/НМВК)

Правило 153. Командирите и другите висшестоящи носят наказателна отговорност за военните престъпления, извършени от техните подчинени ако те са знаели или са имали причина да знаят, че подчинените им биха извършили или извършват такива престъпления и не са предприели всички необходими и разумни мерки в техните правомощия, за да предотвратят извършването им или ако такива престъпления са вече извършени, за да накажат виновните. (МВК/НМВК)

Правило 154. Всеки комбатант е задължен да не се подчини на очевидно незаконна заповед. (МВК/НМВК)

Правило 155. Спазването на заповед на висшестоящ не освобождава подчинения от наказателна отговорност, ако подчинения е знаел, че заповяданото деяние е незаконно или е трябвало да знае поради очевидно незаконния характер на заповяданото деяние. (МВК/НМВК)

Военни престъпления

Правило 156. Сериозните нарушения на международното хуманитарно право съставляват военни престъпления. (МВК/НМВК)

Правило 157. Държавите могат да прилагат принципа на универсална юрисдикция в националните си съдилища при военни престъпления. (МВК/НМВК)

Правило 158. Държавите са задължени да разследват надлежно военните престъпления, извършени от техни граждани или от техните въоръжени сили или на тяхна територия и където това е възможно, да започнат наказателно преследване срещу заподозрените. Те също са задължени да разследват други военни престъпление, върху които се простира тяхната юрисдикция и където това е възможно, да започнат наказателно преследване срещу заподозрените. (МВК/НМВК)

Правило 159. След края на военните действия, властите на спечелилата страна трябва да положат усилия, за да гарантират възможно най-широка амнистия на лицата, участвали в не-международен въоръжен конфликт или на тези, лишени от свобода по причини, свързани с въоръжения конфликт, с изключение на лицата, които са заподозрени, обвиняеми или осъдени за извършването на военни престъпления. (НМВК)

Правило 160. Наказателната отговорност за военни престъпления не се погасява по давност. (МВК/НМВК)

Правило 161. Държавите са задължени да положат всички усилия, доколкото това е възможно, за да си сътрудничат помежду си за да улеснят разследването на военните престъпления и преследването на заподозрените в извършването им. (МВК/НМВК)

INTERNATIONAL REVIEW of the Red Cross

Международен обзор на Червения кръст
Обзорът се публикува на английски език и се издава четири пъти годишно, през м. Март, юни, септември и декември.

Годишният подбор на статиите се публикува на регионално ниво на арабски, китайски, френски, руски и испански езици.

Статиите, публикувани в Обзора са достъпни безплатно на
www.icrc.org/eng/review

Предаване на ръкописи

Международният обзор на Червения кръст приема ръкописи, свързани с теми, отнасящи се до международното хуманитарно право, политики и дейности. Повечето издания са посветени на конкретни теми, определени от Редакционния екип, които могат да бъдат видяни под заглавите Бъдещи теми на интернет страницата на Обзора. Особено се насърчават писмените работи, които са свързани с тези теми.

Статиите могат да се предават на английски, арабски, испански, китайски, руски и френски езици. При необходимост определени статии ще бъдат преведени на английски.

Статиите трябва да не са публикувани, предавани или приемани на друго място. Статиите първоначално подлежат на внимателна селекция; окончателното решение за публикуване се взема от Главния редактор. Обзорът си запазва правото да редактира статиите. Оповестяванията за приемането, отхвърлянето или необходимостта от допълнителна редакция се извършват до четири седмици от приемането на ръкописа. Ръкописите няма да бъдат връщани на авторите.

Ръкописите могат да бъдат изпращани по електронен път на адрес: review.gva@icrc.org.

Изисквания към ръкописите

Статиите следва да са в обем между 5000 и 10000 думи. По-кратките материали могат да бъдат публикувани в раздела Забележки и коментари.

За повече информация, моля прочетете Информация за авторите и Насоки за цитиране на страницата на Обзора: www.icrc.org/eng/review.

Абонамент

Публикуват се ограничен брой екземпляри. Обзорът се разпространява сред определени институции и организации. Последващото разпределение е в зависимост от наличните екземпляри.

Искания за абонамент могат да бъдат изпратени на следния адрес:

International Committee of the Red Cross (ICRC)
Production, Multimedia and Distribution
19, Avenue de la Paix
CH – 1202 Geneva, Switzerland
F +41 22 730 27 68
e-mail: shop.gva@icrc.org
www.icrc.org/eng/shop

Препечатването или публикуването на текстове, публикувани в Обзора се извършва само след разрешение от Главния редактор. Исканията трябва да се отправят към Редакционния екип.

Редакционен екип

Главен редактор: Тони Пфанер
Помощник редактор: Робин Гайс
Помощник издател: Мариане Переда

International Review of the Red Cross (ICRC)
19, Avenue de la Paix
CH – 1202 Geneva, Switzerland
T: + 41 22 734 6001
F: +41 22 733 2057
e-mail: review.gva@icrc.org

Volume 87 Number 857 March 2005

INTERNATIONAL REVIEW of the Red Cross

БЪЛГАРСКИ
ЧЕРВЕН КРЪСТ

www.icrc.org/eng/review